

LA FUNDACIÓ DE LA VILA DE SANT MIQUEL DE COLERA

Per MARIÀ BAIG I ALEU

1. Introducció

Sant Miquel de Colera és una vila relativament moderna. Disposada arran de mar, però no visible des d'ell mateix, sorgí a finals del segle XVIII. Sant Quirze de Colera, monestir benedictí, és de gran antiguitat. Fundat al segle IX representà uns dels nuclis habitats més importants en la colonització de l'Empordà al començament de l'època romànica⁽¹⁾. Tots els seus voltants, des de Banyuls fins arribar a Llançà, i des de Rabós al mar, han estat marcats per la història del monestir. Si ens fixem en el mapa topogràfic d'aquesta zona, podem adonar-nos com la costa des de Llançà a Banyuls està molt poc poblada. L'origen d'aquest fet recau en la pertinença al monestir de Sant Quirze de tota aquesta zona. Dues viles relativament modernes, Portbou i Sant Miquel de Colera, tenen també el seu origen directe en el monestir de Sant Quirze.

És ben conegut que la vila de Sant Miquel de Colera fou fundada a finals del segle XVIII. El que no és tan conegut és que el procés de la seva fundació no fou espontani, com alguns autors han deixat entreveure, sinó que la creació d'aquesta població obeeí un acurat pla de colonització, aprovat pel rei Carles III. L'anàlisi d'aquest procés, que ens presenta interessants problemes legals d'estructura de la propietat, drets emfitèutics, etc., és l'objectiu bàsic del present article.

Per perfilar el tema a tractar, podem avançar ja que tota la vall de Colera, des del Coll de Banyuls fins al mar, fou propietat directa del monestir de Sant Quirze de Colera des del segle XII, després de les donacions dels comtes d'Empúries. El monestir exercí durant l'edat mitjana el senyoriu de tota la vall, subinfeudant alguns cops el territori, essent els habitants dels masos de la contrada homes propis del monestir. Aproximadament des del segle XVI, aquest territori, de considerable extensió, fou establert en emfiteusi a particulars per a la seva explotació i cultiu. A mitjans del segle XVIII, coincidint amb un interessant procés de colonització de terres ermes que es portà a terme per tot l'Empordà, s'arribà a un acord entre el monestir de Sant Pere de Besalú, al qual s'havia integrat el de Sant Quirze, i l'emfiteuta del territori, Isidre Ferran, per a la colonització de la vall. Ferran proposà al rei Carles III la construcció, a les seves expenses, d'una nova població en el lloc anomenat cala de les Portes, llavors deshabitat, portant colons per iniciar el cultiu del territori. Com a compensació, demanà alguns beneficis al rei, en especial una concessió nobiliària per a la seva família.

Aquest és el resum dels fets que portaren a la fundació de la vila de Colera l'any 1770, i que ens proposem detallar en els següents capítols. Després de la seva fundació, que inclogué la construcció de carrers, l'església, l'ajuntament, etc., la vila de Colera ha sofert dos canvis fonamentals. El primer, l'arribada del ferrocarril amb l'edificació, a la veïna Portbou, de l'estació internacional. El segon, i la construcció del barri prop del port, potenciat actualment gràcies al turisme.

Les fonts documentals per a l'estudi de la història de Colera estan molt repartides. Tota l'època medieval de Colera estava reflectida en la documentació del monestir de Sant Quirze de Colera, monestir que passà a dependre del de Sant Pere de Besalú. Després de la desamortització, Francesc Monsalvatje pogué consultar el poc que es conservava d'aquesta documentació i la utilitzà per a la redacció de les seves *Notícies*

La vila de Sant Miquel de Colera des de la carretera de Llançà.
(fotografia actual).

Històriques. Actualment, els restes de la documentació han passat a la secció de Monacals de l'Arxiu de la Corona d'Aragó⁽²⁾. Així mateix, estant situada la vall de Colera dins del comtat d'Empúries, en la seva documentació s'ha de reflectir també el cas de Colera. No hem tingut accés, però, a aquesta font documental propietat dels ducs de Medinaceli. Una altra font important és la documentació judicial generada en els diversos processos que sobre la propietat i drets emfitèutics de les cessions del territori de Colera per part del monestir de Sant Quirze a diversos particulars es portaren a terme a la Reial Audiència de Catalunya, tasca que pensem realitzar en un futur proper. Finalment, quant al procés de fundació de la vila de Sant Miquel, s'ha conservat a l'*Archivo Histórico Nacional de Madrid*, secció *Consejo de Aragón* un lligall amb les peticions al rei i el dictamen final del rei Carles III, juntament amb una sèrie de consultes a diversos organismes⁽³⁾. Aquest plec és la principal font documental emprada en el present article. L'hem completada analitzant la documentació medieval publicada per Monsalvatje, destriant tot el que fa referència a la vall de Colera, per presentar els antecedents que portaren a la fundació de la nova vila.

L'autor agraeix al Sr. Marcel Nadal, de Colera, la informació sobre alguns documents de la Reial Audiència de Barcelona.

2. Els primers documents sobre Colera.

Ja hem esmentat a la introducció que la vall de Colera ha estat molt lligada a l'evolució del monestir de Sant Quirze. Per això, estudiarem la història d'aquest monestir a l'edat mitjana centrant-nos en les referències a la vall de Colera. Ens haurem de limitar, però a revisar les insubstituïbles dades de Monsalvatje que en el cas de Colera estan especialment desordenades i disperses dins la seva obra. Malauradament, dels documents esmentats són molts pocs els transcrits íntegrament, trobant-se algunes referències que queden de vegades ambigües per ésser la ressenya excessivament curta. Farem especial referència a un document de l'any 1771 transcrit per Monsalvatje⁽⁴⁾ i també a la Revista de Girona antiga⁽⁵⁾, en el que l'abat de Sant Pere de Besalú exposa tots els documents demostrant la pertinença de la vall de Colera al monestir de Sant Quirze.

Els orígens del monestir de Sant Quirze resten encara avui submergits en un cert grau de misteri. Recordem, només, el controvertit document datat l'any 844, considerat finalment com una falsificació del segle XIII. En ell es conta una fantàstica història de la fundació del monestir durant la reconquesta⁽⁶⁾. El que resulta incontestable és l'existència del monestir l'any 927, data en la que apareix esmentat en un document de venda d'una vinya.

Un moment fonamental fou el de la donació al monestir de Sant Quirze per part dels executors testamentaris del comte Gausbert d'Empúries de la vall de Colera i altres possessions, l'any 931. En el document de l'abat de Besalú del 1771 s'esmenta aquesta donació, la qual, diu, estava insertada en una reial cèdula de l'any 1753, que no hem pogut encara consultar⁽⁷⁾. Per la importància de la donació, que marca la incorporació de la vall i terme de Colera al senyoriu del monestir de Sant Quirze, transcrivim seguidament la referència que sobre aquesta donació ens dona l'abat de Sant Pere de Besalú en el seu document del 1771:

«En esta Real Cédula se halla insertada una escritura de donación, que en doze de las kalendas de Diciembre del año 931 (reinando el rey Rodulfo) otorgaron Alberto Vizconde, Polidigario y Rodulfo, á quienes dexò Gauberto Conde, por sus testamentarios, abogados y limosneros, y encargando y encomendando hiciessen donacion á la Casa del Monasterio de San Quize sito en el Condado de Peralada de su propiedad, ó alodio, en quanto en el auto ó escritura latina dize: in quantum ipse habebat in Clerzellos, seu in valle de Frexano, et in valle de Colléra que él tenía en Clerzel, ó en el valle de Frexen y la valle nombrada Colléra con la guardia de sus mares, y los puertos de aquellos pertenecientes á los mencionados valles, y todos sus terminos, adjacencias, ó confines, culto é inculto que eran casas, caballerizas, huertos, tierras, viñas, prados, pastos, selvas, garrigas, aguas, aguaductos, ó reductos, en quanto se pudiesse decir, y nombrar, assi adquirido, como para adquirir perteneciente al enunciado Conde Gauberto por derecho de conquista como de compra, ó sucession á sus padres, ó al Conde Gaufredo su hermano, confinando todo lo sobredicho, como es de ver de dicha escritura y todo lo contenido en dichos

confines, y quanto el dicho Conde Gauberto tenia, y posehia allí en la enunciada tierra y mar en su propio dominio, lo dieron, y entregaron los nominados testamentarios, abogados, y limozneros por la precitada escritura à la expressada Casa del Monasterio de San Quirze con todas las entradas y salidas pertenencientes á su propiedad.»

Aquest cadbal document ens proporciona, doncs, el moment exacte de la incorporació de la vall de Colera al monestir de Sant Quirze. És interessant remarcar que el topònim Colera no apareix associat al del monestir fins una data relativament tardana. Així sempre s'esmenta el «Monesteri Santi Cirici in pago Petralatensi» sense cap referència a Colera. Sembla que fins entrat el segle XIV no s'afageix el «de Colera» al nom del monestir de Sant Quirze, pot ésser per la importància econòmica d'aquesta vall.

L'any 935 es procedí a una consagració de l'església del monestir de Sant Quirze. Monsalvatje aconseguí localitzar l'acta de consagració⁽⁸⁾. En aquest document, datat de 5 dels idus de gener, la pertinença de la vall de Colera al monestir de Sant Quirze hi és ben palesa. En l'acta s'esmenten les propietats del monestir entre les quals hi ha la vall de Colera. En aquesta descripció s'hi insereix el text de la donació del 931 amb paraules semblants a les anteriorment transcrites, fent referència explícita a la donació. Transcrivim, també, algunes ratlles d'aquest document:

«... et villare de clerzels et vallem frexani, el vallem quam vocant colera cum ipsa guardia de mauris, et ipsos portos que petinent ad jamdictas valles, que autem omnia dedit Gaucbertus comes prelibato cenebio proper remedium anima sue totum ab integro com onmibus finibus...»

A continuació, detalla més extensament els límits del territori de Colera cedit pel comte Gausbert al monestir de Sant Quirze. És un tema molt interessant per estudiar sobre el terreny però que cau fora dels propòsits del present article.

Datat pocs anys després de la consagració de l'església del monestir de Sant Quirze, trobem un document esmentat per Monsalvatje que presenta un cert grau de misteri. Diu textualment⁽⁹⁾:

«En el año XII del reinado de Lotario, rey de Francia (10 Septiembre 965 - 9 Septiembre 966), el conde de Ampurias Gaufredo le hizo donación de las montañas de Colera».

Monsalvatje escriu això referint-se a l'abat Guillem I. Curiosament, tal notícia no apareix en el document del 1771 de l'abat de Besalú en el que esmenta els títols de propietat de la vall de Colera. O bé es tracta d'una confirmació de l'anterior donació o bé es tracta de l'ampliació del territori cedit anteriorment incloent més extensament la zona muntanyenca.

No hem localitzat cap més document que fes referència a la vall de Colera fins arribar a una segona acta de consagració de l'església del monestir de Sant Quirze, l'any 1123. Aquesta acta està també transcrita

integralment per Monsalvatje⁽¹⁰⁾. Igual que en la de l'any 935, en l'acta s'esmenten els límits del monestir, detallant-se, també, el territori de Colera cedit pel comte Gausbert. Aquest document de consagració es esmentat també en el document del 1771, el qual recull a més, una confirmació del mes d'agost de l'any 1198 per la que el comte d'Empúries Ponç Hug confirmà a l'abat de Sant Quirze, Guillem III, la donació de la vall de Colera feta pel seu antecessor el comte Gausbert l'any 931.

3. La vall de Colera a l'època feudal.

Al segle XII el monestir entrà en un important període d'expansió. Durant tot aquest segle, i també el següent, les escriptures de donacions, compres, arrendaments, confirmacions de propietats, etc., són especialment abundoses. Esmentem per la proximitat geogràfica la donació de Gaufred, comte de Rosselló, de l'alou de Sant Joan de Banyuls al monestir de Sant Quirze l'any 1135. Un altre moment important en l'expansió del monestir fou el de la compra de la vila de Rabós al comte d'Empúries l'any 1242. Aquest és un procés ben conegut gràcies a un document del segle XVIII que trobà Monsalvatje⁽¹¹⁾ i que conté tots els documents de propietat sobre la vila de Rabós. És un document en tot semblant a l'esmentat de l'any 1771 sobre Colera.

Datats al segle XIII trobem diversos testimonis que ens parlen de l'aprofitament de les terres del monestir. Així tenim un document de Monsalvatje, curiosament no esmentat en el document del 1771, que permet comprovar el caràcter feudal de l'estructura de la propietat de la vall de Colera. Malauradament al no tenir cap transcripció integral del document ens haurem de limitar a transcriure la ressenya que ens fa Monsalvatje⁽¹²⁾:

«Con fecha 4 de los idus de Marzo del año 1223 nuestro Abad hizo una concordia con Juan Mullins, señor de Vilamaniscle, el cual definió y dimitió á dicho Abad y a su monasterio todo el valle de Colera, con los hombres, mujeres, fortalezas, puertos de mar, torres, censos, usages etc..., y la que fué aprobada per el conde de Ampurias».

Aquest document constitueix un magnífic exemple de subinfeudació. La propietat de la vall de Colera passà, doncs, del comte d'Empúries al monestir de Sant Quirze i d'aquest a l'esmentat senyor de Vilamaniscle. No tenim cap notícia de les actuacions del senyor de Vilamaniscle a Colera. Contràriament, trobem un nou document del comte d'Empúries datat l'any 1255, esmentat en el paper del 1771:

«...el auto de venta que á los quatro de los Idus de Enero 1255, otorgó Poncio Hugo conde de Ampurias á favor del Abad y Monges del Monasterio de San Quirze de Coléra de todos los mansos, tierras, censos, y demas derechos que tenia en la valle y parroquia de San Quirze de Coléra sin otra reserva, que las justicias de sangre».

Aquesta venda degué permetre completar el domini senyorial que l'abat del monestir de Sant Quirze exercia sobre la vall de Colera. Després d'aquest document segueixen algunes confirmacions que ratifiquen a l'abat com a senyor de la vall de Colera. Així esmentem un document de l'any 1264 d'aprovació, ratificació i confirmació de les propietats senyalades en la venda del 1255 fet ara per Hug, fill de Ponç Hug comte d'Empúries. També, l'any 1270 tenim el document següent:

«...escritura otorgada á las kalendas de Diciembre de 1270, por el mismo Hugo conde de Ampurias con lo qual declaró que el conde de Ampurias no tenía jurisdicción alguna en la valle y parroquia de San Quize de Coléra y sus términos, si solo en los casos de delito de muerte ó mutilación y que la demas jurisdicción era propia y peculiar del Abad y Monges de San Quirze, y en quanto necessario fuese hazia donacion de ella con toda plenitud de derechos á los expressados Abad y Monges prometiendo no contravenir á ello baxo la pena contenida en dicha escritura de declaracion, y donacion».

Finalment, trobem de l'any 1303 una nova confirmació de les donacions i de la jurisdicció de l'abat de Sant Quirze de Colera al que s'autoritzava a tenir un castell dins del terme de la parròquia de Sant Quirze. És de ressaltar l'interès demostrat pel monestir de Sant Quirze per a la confirmació dels seus drets davant els magnats. Així, el mateix bisbe de Girona Pere l'any 1258 aprovà les donacions i concessions, fetes pels comtes o altres persones al monestir fins aquella data⁽¹³⁾. Aquesta abundància de documents de confirmació de propietats suggereix que no tot era planer i clar en les actuacions d'uns i altres senyors feudals. Les usurpacions de propietats a esglésies i monestirs eren un fet relativament corrent i no ens ha de resultar estrany l'interès per la salvaguarda de les propietats acumulades, que en el cas del monestir de Sant Quirze s'extenien pels actuals termes municipals de Rabós, Colera, Portbou, Cervera i Banyuls de la Marenda, al bell mig dels comtats d'Empúries i Rosselló. Aquest territori estava ocupat per una població enormement disseminada. Diverses parròquies rurals servien de lloc de culte a uns pobladors repartits en nombrosos masos. Una butlla del 1288, d'autenticitat no garantida pel seu transcriptor F. Monsalvatje, ens esmenta algunes d'aquestes parròquies existents dins del territori del monestir⁽¹⁴⁾:

«... et nostra protectione suscipimus: specialiter autem Sancti Michaelis de Colaria, Sti Martini de Bausitges, Sti Michaelis de Fraxo, Sti Stephani de Costa, Stae Mariae de insula, Sti Nazarii de Novis, et Stae Mariae de Turniulis».

L'església de Sant Miquel de Colera no s'ha de confondre amb la homònima de l'actual vila de Colera, molt posterior. Aquesta antiga església de Sant Miquel, és un interessant exemplar romànic que ha arribat als nostres dies en relatiu bon estat. Es troba situada a mig camí entre el monestir i l'actual vila de Colera, en un paratge totalment

solitari⁽¹⁵⁾. No coneixem la data d'edificació, encara que apareix esmentada des de l'any 1219.

Una mostra de les dificultats amb les que s'enfrontaren els abats de Sant Quirze per fer valer els seus drets sobre els usurpadors, la tenim en un document del 1299 transcrit per Monsalvatje. Textualment diu la seva ressenya⁽¹⁶⁾:

«Sentencia arbitral sobre pastos del valle de Banyúls entre Guillermo Alemany y Berenguer abad de Sant Quirico de Colera, fallando los jueces á favor del monasterio en virtud de la donación hecha al mismo por Gaufredo, conde Rosellón, con fecha 6 de las nonas de Julio del año 1299.»

Aquesta, era, doncs, la vertadera importància dels documents de donació i confirmació que apareixen tan reiteradament en la documentació del monestir. Insistint encara en el caràcter feudal del domini del monestir de Colera sobre els seus territoris podem esmentar un interessant document, ressenyat per Monsalvatje⁽¹⁷⁾:

«Fr. Pedro, abad de San Qirico de Colera, absuelve de mujer propia de su monasterio á Garunda, filia Castilionis Toroni condam de portu bouis, parrochie Sancti Michaelis de Coleria por veinticuatro sueldos malgorienses, con fecha 8 de las calendas de Diciembre del año 1336.»

Aquesta curta ressenya ens proporciona nombroses dades. En primer lloc ens confirma el caràcter feudal del domini del monestir. Convertir-se en home propi d'un senyor, el monestir en aquest cas, és el grau primari i bàsic de relació feudal⁽¹⁸⁾. Era la dependència personal, que podia alliberar-se, però, amb diners. En segon lloc, esmenta unes persones, Garunda i el seu difunt pare, habitants del lloc de Portbou. És la primera referència a la vall de Portbou, també tota ella propietat del monestir de Sant Quirze de Colera. Finalment, ens dóna una nova referència a la parròquia de Sant Miquel de Colera, que incloïa al territori de Portbou.

Amb un darrer document del segle XIV acabem la petita revisió del passat feudal de la vall de Colera. Es tracta, també, d'un document ressenyat per Monsalvatje, Transcrivim del seu llibre⁽¹⁹⁾:

«Ramón de Castells Bisbalats, con fecha 7 de Agosto del año 1375, vendió perpetuamente á nuestro Abad y á su monasterio, todo el valle de Frexanet con sus hombres, mujeres, dominios directos y jurisdiccionales por el precio de 4.000 sueldos Malgenses».

Malauradament no transcriu tampoc el document, un altre bon exemple de contracte feudal. Tampoc hem trobat cap dada sobre aquest propietari, que devia ésser feudatari del comte d'Empúries.

La vila de Sant Miquel de Colera en una fotografia antiga. S'aprecien la part més antiga de la vila sota la muntanya i el barri més modern d'arran de mar.

4. Els establiments emfitèutics del segle XVI-XVII

Un cert buit documental ens porta del segle XIV al segle XVI on es retroba abundosa documentació sobre la vall de Colera i la seva relació amb el monestir de Sant Quirze. El segle XV no fou molt brillant pel monestir. Segons Monsalvatje, iniciava una època de decadència ben palesa. Així esmenta com l'any 1423 els veïns de Rabós, poble sotmès a la jurisdicció del monestir, acudiren a la Diputació General del Principat per a que posés fre als excessos provocats pels monjos del monestir⁽²⁰⁾. El mateix claustre s'estava enrunant ja en ple segle XV i, fins i tot, el darrer abat de Sant Quirze ja no visqué en el monestir sinó que ho feu a Castelló d'Empúries. Finalment, l'any 1592 el Sant Pare Climent VIII a instàncies del rei d'Espanya Felip II, l'incorporà al monestir de Sant Pere de Besalú⁽²¹⁾. Per aquesta raó, l'arxiu del monestir de Sant Quirze passà al de Sant Pere de Besalú sofrint els mateixos avatars que aquest darrer, que ha arribat als nostres dies molt malmès⁽²²⁾.

Abans, però, de la incorporació del monestir de Sant Quirze al de Besalú, concretament durant el mandat de l'abat Gaspar, s'inicià un procés molt important de cessions emfitèutiques de la vall de Colera que desembocà, a les acaballes del segle XVIII, en la fundació i edificació de la vila de Sant Miquel de Colera. Concretament, l'any 1549 es procedí a un arrendament emfitèutic del terme de Colera a favor de Joan Riusech de Garriguella. En general, una cessió emfitèutica conservava la propietat

del territori i el senyoriu corresponent del costat del cessor, el monestir de Sant Quirze en aquest cas, passant, però, els drets d'explotació del terreny a l'arrendatari, Joan Riusech, que en podia disposar amb tota llibertat. En particular, li era possible subarrendar-lo, i, molt especialment, mantenir l'arrendament per als seus successors. L'emfiteusi fou un dels principals motors econòmics del camp català des de l'època feudal.

Per la seva importància transcrivim íntegrament l'extensa ressenya del document tal com apareix en el paper del 1771:

«... establecimiento ó concession emphitéutica que con auto publico recibido entre el Dto. Gerónimo Mollet notario publico de la ciudad de Barcelona á los 13 Abril 1549, hizo D. Gaspar Paratge Abad y perpétuo Comendatario del monasterio de San Quize de Colera de consentimiento de los monges á favor de Juan Riusech en la villa de Garriguella domiciliado del termino de Colera y del derecho de pazer en el confrontado en el dicho auto, todo el territorio que se le concedia con el cargo y obligación de pagarle perpétuamente el ánuo cánon de 40 libras barcelonesas decima, y primicia de todos frutos de pan y vino, reservándose para sí y sus sucesores en la Abadia el Dominio directo y Jurisdiccional que en dicho termino tenia, é igualmente el Diezmo de pescado que en la referida orilla del mar recibia y acostumbrava recibir, y assi mismo se reservó los arboles existentes y futuros en el expressado termino, prohibiendo al emphiteota, que pudiesse por si ni por interpuesta persona directe ni indirecte cortarles, si solo para el uso de la cultura y no otramante, pero le concedió que pudiesse en nombre del Abad apoderarse de los animales que en lo venidero irian á pazer en dicho territorio, con la obligación de entregarles en continente al Bayle de dicho Abad, quien havia de recibir los derechos del bando en la expresada concession in emphiteusim se impuso la obligacion y cargo del emphiteota de tener indirecta la Iglesia de San Miguel en dicho termino construhida.»

El document descriu molt explícitament les característiques de l'establiment en emfiteusi. És curiós constatar com l'abat es reservava el dret de talar els arbres del terme de Colera. Això donaria lloc a alguns plets, anys després de l'establiment de la concessió. És de remarcar, també, com el document anomena el Batlle que mantenia l'abat com el seu representant jurisdiccional en el terme de Colera. En el mateix document del 1771 es presenten alguns nomenaments de batlle realitzats per l'abat com a mostra del domini directe i jurisdiccional que mantenia el monestir malgrat la cessió enfitèutica. Concretament, es presenten uns nomenaments dels anys 1751 i 1752 a favor de Paulí Nouvilas. Podem reconèixer fàcilment a la família que alguns anys després, durant la desamortització, comprà el monestir de Sant Quirze de Colera.

Pocs anys després d'aquest establiment, el terme de Colera fou repartit entre l'esmentat Joan Riusech i Francesc Ferrer, natural de Garriguella. El caràcter dels establiments emfitèutics permetia fer amb

tota llibertat aquests repartiments. Els drets a pagar al monestir de Sant Quirze es dividiren, també, entre els dos. La partició es feu el 27 de setembre de 1553 delimitant-se així les porcions respectives⁽²³⁾:

«... el dicho Juan Riusech elegio por su parte, y porcion, toda la mitad de dicho termino, y aquella que lindava á Oriente con el mar, y rio de las Portas, á medio dia con el termino de Llansá, á Occidente con el termino de San Silvestre y á Zierzo con la restante mitad de dicho termino de Coléra, que quedava para el expresado Francisco Ferrer, y este tomó la dicha restante mitad, que se hallava ya dividida entre dichas partes, con términos ó moxones, lindando a Oriente con el ribache del mar nombrado las Portas, á medio dia con la restante mitad de dicho termino escogido por dicho Riusech, á Occidente con el termino de San Martin y á tramontana con los terminos de Por-Bou, de Sant Quirze y de Bañuls».

La part escollida per Riusech era la més meridional, incloent-hi la cala de Garbet. La de Francesc Ferrer era la part septentrional amb la cala de les Portes, que és on hi ha actualment la vila de Sant Miquel de Colera. El terme repartit corresponia a grans trets amb l'actual terme municipal de Colera, amb límits al nord amb Portbou i Banyuls, i pel sud amb Llançà i la Valleta.

Pocs anys després d'aquests fets, concretament el 1592, el monestir de Sant Quirze de Colera fou incorporat al de Sant Pere de Besalú. En el document d'incorporació s'insisteix de nou en els drets del monestir sobre aquests territoris que estaven cedits en emfiteusi. Durant el segle XVII, aquests establiments originaren nombrosos conflictes i un plet de successió a la Reial Audiència de Catalunya. Fou, pel que es dedueix del document del 1771, un procés lent i tortuós, com tants altres plets dels segles XVII i XVIII, que l'any 1771 encara proseguia a la Reial Audiència. Intentarem resumir els principals trets del mateix sense entrar en feixucs detalls.

La meitat meridional, escollida per Joan Riusech, passà a mans de Jacint Guanter i Trobat, llaurador del veïnat de Noves, a Garriguella. Els descendents d'aquest Guanter la vengueren a un tal Cremadells, veí de Sant Llorenç de Cerdans, passant als seus successors. Ara bé, l'hereter de Jacint Guanter interposà un plet a la Reial Audiència al·legant que la venda no era possible per estar sotmesa a fideïcomís. En la data de la confecció del document, l'any 1771, el plet no estava encara resolt. Entretant, però, els Guanter mantingueren també un altre plet amb la vila de Llançà que reclamava, també, la propietat del territori de Garbet⁽²⁴⁾.

Pel que fa referència a l'altra meitat de la concessió emfiteùtica, que és la que més ens interessa perquè en ella és on va construir-se la vila de Sant Miquel de Colera, va passar a mans d'un tal Antoni Batlla, també llaurador de Noves, el qual, juntament amb Jacint Guanter, l'any 1664 signava una concòrdia amb l'abat de Sant Pere de Besalú, com a senyor jurisdiccional del terme. Transcrivim la ressenya que dona el document del 1771:

«Haviendo D. Fr. Francisco Bernardo de Pons y de Turell Abad del Real Monasterio de San Pedro de Besalú, de San Lorenzo del Mont y de San Quirze de Colera con authoridad apostolica unidos é incorporados pleno jure, introducido pleyto en la Real Audiencia de Catalunya á relacion del magnifico Sr. Agustin Piñana en ambos derechos y de la Real Audiencia Dr. contra Antonio Batlla y Jasintho Guanter y Trobat labradores del vecindario de Novas parroquia de Gariguella, pretendiendo dicho Abad, cassar, revocar, y anullar la expressada concessión ó contrato emphiteutico (...) con el motivo, que seria nocivo, fraudulento, y perjudicial á la mensa Abacial, por haver intervenido una lesion enormissima solo ultra dimidium pero aun ultra vesem, despues de muchos años de litigar, vinieron las partes con intervencion de dos abogados á transigir i concordar, como en efecto concordaron, ratificando y confirmando, y en quanto fuesse necessario de nuevo concediendo perpétuamente á dichos Antonio Batlla y Jasintho Guanter y á sus sucessores, con los mismos pactos, y condiciones en que se hallava concebido el susodicho establecimiento, ó concessión in emphiteusim del año 1549, con la salvedad empero y bien entendido que los dichos Batlla y Guanter, y sus sucessores, hubiessen de dar y pagar al Abad y sus sucessores anualmente de censo, ó canon 25 doblones de oro en especie».

La concòrdia estipulava, a més, que l'abat es reservava la jurisdicció, delmes i primícies del terme, com en el primer establiment del 1549, així com tots els drets de lluïsmes i foriscapi corresponents a tal cessió emfiteùtica.

Finalment, el document del 1771 esmenta una declaració del Reial Senat de Catalunya, emesa el 13 de juliol del 1699, que confirmava a l'abast de Sant Pere de Besalú en la possessió «seu quasi» de totes les terres, cases i propietats dins del terme de Sant Quirze.

5. Els Ferran, emfiteutes de la vall de Colera al segle XVIII.

Hereva d'Antoni Batlla, que figura en la nova concessió de l'emfiteusi de la muntanya de Colera del 1664, fou Caterina Ferrer i Batlla. El parentiu entre les famílies Ferrer i Batlla no l'hem pogut encara aclarir. Sols sabem que resulten esmentats com anteriors propietaris de la vall de Colera Miquel Batlla àlies Ferrer, Antoni Batlla i Ferrer, i Rafael Ferrer i Batlla. Caterina es casà amb Isidre Ferran, llaurador de Garriguella, el qual actuà com a usufructuari de la seva dona, pagant a l'abat de Sant Pere de Besalú els cànonns corresponents. Ara bé, sembla que Isidre Ferran s'excedí en les seves actuacions com a arrendatari del terme de Colera, fent-ho en forma nociva pels interessos del monestir de Besalú.

El punt que desencadenà els plets entre els Ferran i el monestir de Besalú fou la qüestió de la tala d'arbres en el terme de Colera que, com hem vist, era matèria que s'havia reservat l'abat. Isidre Ferran va acudir al Tribunal de la Intendència en els següents termes:

«...haviendo acudido al tribunal de la Intendencia del presente Principado el susodicho Isidro Ferran, en nombre de usufructuario constante el matrimonio con su consorte Cathalina Ferran Ferrer y Batlla con el pretexto que seria dueño de una grande tenuta de tierra nombrada montaña de Coléra sita en el termino de San Quirze de Coléra y que de aquella los vecinos le romperian diferentes árboles y se le llevarian diferentes frutos, como bellotas, olivos y otros, pidiendo se mandase despachar y publicar bando y pregon en dicho término de San Quirze de Coléra, y otros para que baxo la pena en dicha peticion expressada ninguna persona pudiesse cortar árboles, ni llevar especie ninguna de frutos ni apacentar ganados en dicha tenuta de tierra».

Juntament amb aquesta petició es publicaren uns pregons, amb data 25 d'octubre del 1754, que l'abat de Sant Pere de Besalú va considerar poc adequats creient que Isidre Ferran actuava més enllà del que li corresponia:

«...visto por el Abad de Besalú, que el referido bando y pregon era perjudicial y nocivo á su dignidad Abbacial por ser su obtentor, Señor, y Baron del dicho lugar y termino de Sant Quirze de Coléra, exerciendo como exerce la Jurisdicción civil y criminal, mero y mixto imperio, y assimismo por ser Dueño y Processor de los árboles en dicha montaña de Coléra radicados, le fué indispensable intentar el juicio possessorio sumaríssimo de ser mantenido y amparado la quieta y pacifica possession seu quasi de exercer la omnímoda Jurisdicción en el lugar y termino de Sant Quirze de Colera y en la possession seu quasi de los árboles que se hallan plantados en la montaña nombrada de Coléra, é igualmente de la leña que alli se encuentra».

Aquest judici fou completament favorable a l'abat de Sant Pere de Besalú emetent-se sentència el 22 de desembre de 1764, per cent deu anys després dels pregons, ratificant la propietat de terme de Colera al monestir. Isidre Ferran, però, intentà encara una suplicació a la Reial Audiència que no va prosperar, doncs el 30 de juny de 1766 fou emesa una darrera sentència confirmant l'anterior del 1764 i condemnant a l'esmentat Isidre Ferran al pagament de les costes.

Isidre Ferran devia ésser una persona molt emprenedora doncs no es limità a acceptar la nova sentència sinó que prosseguí les negociacions amb l'abat de Sant Pere de Besalú fins arribar finalment a una concòrdia el 10 de febrer de 1768. Aquesta seria refermada pel Reial Consell de la Cambra del rei, que era protector i patró del reial monestir de Sant Pere de Besalú, redactant-se una reial cèdula d'aprovació amb data de 18

d'agost de 1768. Coneixem el contingut bàsic de la concòrdia pel document del 1771:

«En esta transacción y concordia, que está insertada en la Real cédula de aprobacion, se reservaron el Abad y Cabildo de Monges el dominio jurisdiccional y directo con todos los derechos pertenecientes á la Directa Señoría. Se reservaron igualmente, que le hubiesen de pagar bien y fielmente al Abad diezmos, y primicias de todos granos, aceite, uvas, cera, miel, y de todos los demás frutos que se cogieren en dicha montaña de Coléra á razon ó á la cuota de doce uno, ó una quedando onze francas para el dueño á fin de promover la cultura».

En aquest nou document s'expliciten les produccions principals que s'extreien de la muntanya de Colera. En la concòrdia s'estipulà també que se seguís pagant el cànon de la concòrdia del 1664 cedint ara, però, el domini útil dels arbres a Isidre Ferran i al seu fill Antoni, obligant-se aquests a reduir a cultiu el terme i construir cases, subarrendant part del territori. Aquesta obligació és la que es materialitzaria, pocs anys després, en la fundació de la nova vila de Sant Miquel de Colera. Així mateix, s'obligaren a reconstruir l'antiga església de Sant Miquel, que devia estar ja en estat ruïnós, o bé a construir-ne una de nova.

Aquesta concòrdia acabà amb les diferències entre les Ferran, pare i fill, i abat de Sant Pere de Besalú, finint, doncs, els plets que tenien interposats. En l'Arxiu de la Corona d'Aragó hem trobat diversos documents que fan referència a aquesta concòrdia. El més interessant és una lletra acordada de l'any 1768, enviada des de Madrid⁽²⁵⁾. Diu així:

«Ex. Señor»

Con Real Cedula de 18 de este mes se ha servido Su Mag. aprobarla concordia otorgada por el Abad del Real Monasterio Claustral Benedictino de la Villa de Besalu en union y consentimiento del Cabildo de Monges de dicho Real Monasterio con Isidro y Antonio Ferran y Batlla Padre e hijo sobre los derechos que respectivamente tiene en la Montaña de Colera de este Principado de Cathaluña. Lo que participo al (...) de acuerdo de dicha Camara para su inteligencia y que essa Real Audencia lo tenga entendido y de por acabados, y fenecidos todos los Pleytos de qualquier modo pendientes entre los concordantes sobre el mencionado asunto. Dios guarde a V. e. mochos años como deseo.

Madrid á 23 de Agosto de 1768»

El signa Nicolás Manzano y Marañón.

Un any després d'aquesta concòrdia, Isidre Ferran subarrendà una part del terme de Colera a Bonaventura Sangenis. Aquest personatge va tenir, també, un paper important en la fundació de la nova vila. Malgrat el que diu el document del 1771 de que els Ferran havien subarrendat algunes terres a diferents persones, no hem trobat constància de cap més arrendament emfitèutic que l'esmentat de Bonaventura Sangenis.

Aquest era l'estat de la propietat del terme de Colera en el moment en que es va procedir a la fundació de la nova vila. En el repetidament esmentat paper del 1771 on l'abat de Sant Pere de Besalú recollí tots els documents mostrant els seus drets sobre el terme de Colera, no s'esmenta ja cap més document. Evidentment, una recerca aprofundida en els arxius de la Reial Audiència ens podria acostar als processos i plets esmentats. Això és una tasca llarga però que podria ésser interessant cara a l'estudi d'aquestes explotacions agràries a principis de l'edat moderna.

6. Antecedents a la fundació de la vila de Sant Miquel de Colera

Cap a la meitat del segle XVIII es produí a tot Catalunya un increment econòmic i demogràfic d'una important transcendència per l'evolució del país. Així, és molt simptomàtic comprovar com es cultivaren terres fins llavors ermes, es crearen nous establiments per a la colonització de zones despoblades i, fins i tot, es manifestà un gran impuls en la feixuga tasca de dessecació dels grans estanys (Sils, Castelló d'Empúries...) per a poder cultivar les terres recuperades. La fundació de la vila de Sant Miquel de Colera s'emmarcà dins d'aquest fenomen. El que resulta interessant, però, en aquest cas és el fet de que no fou un moviment espontani, sinó que des de l'origen la construcció de la nova vila fou completament planificada i estructurada. Potser, el precedent més proper que podem trobar és el de la tan discutida col·lonització de Sierra Morena, sota el regnat de Carles III. Cronològicament és molt propera a la de Colera i, a més, en la documentació originada per la fundació de Colera s'hi fa repetidament referència. Revisem, doncs, aquests antecedents que ajudaran a comprendre millor el procés de la fundació de la vila de Colera.

Com diu Josep Matas⁽²⁶⁾ en el seu recull sobre els estanys eixuts, en la centúria del set-cents es va desencadenar una febre de terra impulsada per la demanda progressiva de productes agrícoles per part d'una població que anava en augment. El drenatge dels estanys fou una de les possibilitats d'obtenció de noves terres de conreu. Així, de passada es posava solució a problemes d'insalubritat, endèmics en molts indrets de les nostres terres. D'altra banda, en el segle XVIII començaren a emprar-se tècniques noves per a la dessecació, que aconseguiren el que era veritablement molt difícil de resoldre en les centúries anteriors. En el segle XIX es culminà la dessecació amb la introducció de nova i més potent maquinària. És de notar que les obres realitzades per a la dessecació dels estanys requerien, normalment, la construcció de mines i canals de desguàs, alguns d'ells subterranis, en terrenys rocosos, o la desviació dels mateixos cursos dels rius, per a que no seguissin alimentant els estanys. Tot això, doncs, requeria una gran despesa, només justificable gràcies el profit que se'n treia conreant les noves terres. Si l'estany era de propietat senyorial, aquestes terres acostumaven a ésser cedides en emfiteusi.

Com a dades concretes referents a aquest procés de dessecació podem esmentar que a l'any 1703 s'intentà una dessecació de l'estany de

Sils, que no arribaria, però, a bon terme, realitzant-se definitivament en els anys 1767-68 gràcies a l'impuls del duc de Medinaceli. Durant l'any 1763 es produïren alguns establiments de pagesos a terres drenades dels estanys de Vilamacolum, que no obstant tornarien a inundar-se pocs anys després, completant-se, però, la dessecació l'any 1769. En l'any 1790 estava ja començada la dessecació de l'estany de Castelló al temps que començava el repartiment de terres de l'estany d'Ullastret. Tot això succeïa en els mateixos anys de la fundació de la vila de Colera. En ple segle XIX, amb la nova maquinària de vapor, s'abordà la dessecació, més difícil, dels estanys de Sils i la definitiva d'Ullastret.

D'altra banda, el procés de colonització de Sierra Morena⁽²⁷⁾ es realitzà entre els anys 1767 i 1770. Com hem dit, presenta un gran paralel·lisme, encara que a escala molt més gran, amb el que estudiem. En l'any 1767 el coronel Gaspar de Thurrieguel es comprometé a facilitar 6.000 colons alemanys i flamencs, tots catòlics, en el lloc que s'estimés més convenient, a canvi de 326 rals per cap i d'altres avantatges. Fou nomenat superintendent de la nova població i encarregat de redactar el corresponent fur, Pablo de Olavide. Aquesta persona fou una de les figures més representatives de l'adhesió a les noves idees enciclopedistes franceses, en progrés dins de la tancada mentalitat espanyola de l'època. En paraules del marquès de Lozoya⁽²⁸⁾:

«Para el intendente-filósofo, la propuesta del coronel Thurriegel, aceptado por el Rey, era una ocasión única para establecer, con colonos centroeuropeos, inmunes a los vicios y a las virtudes hispánicas, poblaciones en que se concretase el ideal de los filósofos, sin la traba que la tradición milenaria había creado en las viejísimas ciudades andaluzas».

En el fur que establí, s'estipulava que cada família tindria 50 faneques, unes 33 hectàrees, concedides en règim d'emfiteusi, més un cert nombre de caps de bestiar i instrumental per llaurar la terra, així com elements per a subsistir els primers anys fins que la terra donés els seus fruits. Així mateix s'estipulà que els lots rebuts havien d'ésser indivisibles i no acumulables, per evitar d'una banda els latifundis i per l'altra una excessiva atomització del sòl.

La colonització fou, d'un primer moment, un complet fracàs. Els nous colons, establerts ja des de setembre de 1767, no s'adaptaren al dur clima andalús. Molts d'ells no tenien la més mínima experiència agrícola i ben aviat es veieren en situacions molt apurades. Durant l'any 1768, els Cinc Gremis Majors de Madrid aprovacionaren de cereals a les noves poblacions per a poder subsistir. Durant l'estiu d'aquell mateix any es declararen algunes epidèmies. Ben aviat s'autoritza l'establiment de colons catalans i valencians en les noves poblacions. L'any 1770 hi havien a Sierra Morena 1.585 famílies establertes de les quals 248 eren espanyoles, constituint 15 pobles i 30 llogarrets, amb un total de 1.500 cases, esglésies, magatzems, hospitals i escoles. A partir d'aquell moment, les poblacions creixeren i ja no fou necessari mantenir el subministrament extern. S'instal·laren tallers i es procedí a la plantació d'oliveres i moreres.

L'antiga plaça de Pi i Margall de la vila de Sant Miquel de Colera.

Aquest procés, dolorós de primer antuvi, fou una innovació que ha generat admiradors i detractors. Aquest procés de totes maneres, serví de forma explícita de precedent en el moment de la construcció de la nova vila de Sant Miquel de Colera.

7. Cronologia dels fets

Passarem ara al punt central del present treball, la fundació de la vila de Sant Miquel de Colera. En l'apèndix transcrivim íntegrament el document que hem trobat a l'*Archivo Histórico Nacional*, que és el dictamen del *Consejo de Aragón*, màxim òrgan consultiu del rei per assumptes de la Corona d'Aragó. És un document en el qual estan transcrits fragments d'altres papers i dictàmens i per tant resulta de difícil lectura. En el present article estudiarem punt per punt el document transcrivint en el text alguns fragments del mateix. Farem, però, abans d'endinsar-nos en el document una cronologia dels fets que tingueren lloc entre els anys 1768 i 1770 tal i com es dedueixen del document.

El dia 4 de febrer del 1769 Isidre Ferran, com ja sabem arrendatari en règim emfitèutic de la vall de Colera, més concretament de la meitat nord de l'antic terme i que acabava d'obtenir una concòrdia, aprovada pel rei, amb l'abat de Sant Pere de Besalú, presentà al rei una sol·licitud per a la construcció d'una nova població, demanant una sèrie d'exempcions fiscals i privilegi nobiliari per a si mateix. El rei ho trameté al *Consejo de Aragón*, el qual ho envià al capità general de Catalunya, que era el president de l'Audència política de Catalunya i a l'intendent del Principat. Aquestes dues autoritats elaboraren els seus respectius informes que foren tramesos al *Consejo*. El 19 de maig de 1770, abans que el *Consejo* dictaminés, Isidre Ferran envià una nova sol·licitud incloent alguns detalls més i la participació de Bonaventura Sangenis. El *Consejo* envià llavors tota la documentació al Fiscal el qual féu un informe que tramès al *Consejo* permeté la redacció del dictamen final, el 4 de juliol de 1770. Aquest dictamen és el document transcrit a l'apèndix. Una vegada en mans del rei, es produí la resolució final, la qual presenta poques modificacions respecte el dictamen del *Consejo* i fou publicada finalment el dia 3 de desembre del 1770.

8. La sol·licitud d'Isidre Ferran al rei Carles III

El dia 4 de febrer del 1769, Isidre Ferran envià una sol·licitud al rei Carles III per a la fundació de la nova vila de Sant Miquel de Colera. No hem trobat el document original però aquest està transcrit quasi íntegrament en el document final de la resolució del *Consejo de Aragón*, transcrit a l'apèndix. En la sol·licitud, Isidre Ferran exposa en primer lloc alguns antecedents de la seva pròpia família, i també del territori que vol colonitzar, fent oferiment al monarca de la formació d'una nova població, tot demanant exempció d'impostos i alguns privilegis per a si mateix i els seus col·laboradors. Veiem, però, amb detall la sol·licitud d'Isidre Ferran, separant-la en les tres parts que conté.

a) Exposició.

En primer lloc Isidre Ferran informà al monarca que la seva casa i solar tenien una antiguitat de 500 anys, demostrant-ho mitjançant unes fes de baptisme, que no coneixem. Així mateix, informà que la seva família havia servit al rei en diferents ocasions, especialment uns familiars directes:

«...ultimamente un Tio del suplicante en el grado de Capitan de Dragonos, cuia compañía levantó a sus espensas en tiempo del glorioso Padre de V.M. y el Abuelo de la Consorte de que suplica Dn. Isidro Pou de Zafra en el de Brigadier de los Reales ejercitos».

Seguidament, informà que la seva família posseïa 60.000 vessanes de terra inculta des de feia més de 200 anys, situades arran de mar, que constituïen el terme de Colera. No precisa, però, el document quin era el règim de propietat sobre aquesta terra, tema que acabava d'ésser

solventat l'any anterior gràcies a la concòrdia amb l'abat de Sant Pere de Besalú. Els 200 anys esmentats per Isidre Ferran es corresponen amb el temps transcorregut des de la cessió emfitèutica del 1549. Tot seguit, fa una valoració de les excel·lències del territori, considerant-l'ho molt adequat per a la vida de la nova població: fertilitat, manantials d'aigües, port de mar...

«...a saber, tres leguas de extensión por el lado que vaña el mar y dos, y media por la parte opuesta, con un seguro Puerto en el Mediterraneo, y teniendo este Terreno mucha abundancia de fuentes manantiales y ser muy fertil, y a proposito para todo lo necesario a la vida».

Aquesta és la succinta exposició que feu Isidre Ferran al rei Carles III. La seguia l'oferiment al monarca.

b) L'oferiment.

En poques paraules, Isidre Ferran oferí al rei la formació d'un poble, habitat per 10 veïns en el primer any i fins a un total de 400 a 500 molt properament. Transcrivim:

«...ofrece a V.M. formar un Pueblo en dicho Terreno, havitado, y poblado de 10 Vecinos dentro de un año, para que sucesivamente se baia poblando hasta quatrocientos, o quinientos Vecinos, que seran Necesarios para reducir a Cultura dicho Pais, que es uno de los mas fertiles, frondosos, y abundantes que tiene V.M., en el Principado de Cathaluña».

L'oferiment inclogué també la participació de Bonaventura Sangenis, al que ja hem vist com a subemfiteuta d'una part del terme de Colera, i del seu germà Josep, tinent d'artilleria. El seu oferiment era el següent:

«... para que tenga efecto este importante pensamiento en servicio de V.M., le ha ofrecido al Suplicante Dn. Bentura de Sangenis, Cura Parroco del lugar de Blancafort, Arziprestasgo de Ager en Cataluña y su hermano Dn. Josep de Sangenis, Theniente del Real Cuerpo de Artilleria (que continua su merito de Orden de V.M., en las Reales fabricas de fundiciones de Egui, cuja certificacion de servicios presenta, con la de su Tio que acabò su vida en el año de 1768 en servicio de V.M.).».

L'oferiment dels germans Sangenis consistia amb la cessió a Isidre Ferran de tots els seus drets sobre la vall de Colera, drets que en el document no s'especifiquen, participant també en la construcció de la nova població de la següent forma:

«...obligandose estos a poner quarenta familias entre Españoles y Franceses, à mas de las 10 que ofrece el que suplica, y à construir Casas, à su costa, que las cederàn graciosamente, y sin interes alguno a los nuevos Vecinos por espacio de cinco años».

A continuació, els tres signants estableixen un pla concret per a la construcció del poble, recalcant el fet que no hi havia res a punt per a començar la nova població. El pla consistia en tenir 50 famílies instal·lades al cap de 18 mesos, les deu que oferia Isidre Ferran al cap d'un any i les quaranta restants mitjançant la intervenció dels germans Sangenis al cap d'un any i mig. Tot això a partir del dia en el que el rei concedís el permís i les gràcies que demanaven. Com diu el document, excepte que hi hagués pesta o invasió d'enemics.

c) Les gràcies.

Les gràcies que sol·licitaren al rei foren de dos tipus, unes per a la nova població i les altres pels iniciadors del projecte. Per a la nova població demanaren exempció d'impostos:

«..que V.M. se sirva conceder a los nuevos Colonos la exempción de catastro, y Tributo personal por 10 años a todos los que baian a edificar y poblar».

Per a si mateixos, Isidre Ferran demanà gràcia i privilegi de noble per a ell i la seva família; Bonaventura Sangenis el primer canonicat vacant en la Seu de Lleida, i Josep de Sangenis augment de grau en l'exèrcit, a més de provisions de places d'oficials per alguns joves familiars:

«A Don Jph. de Sangenis Theniente antiguo de Real Artilleria, el grado de Theniente Coronel; a Martin Ferran, hijo del que suplica y a Don Ramon y Don Joseph de Sangenis, sobrinos de Don Ventura de Sangenis, naturales de la villa de Albelda, reino de Aragon, corregimiento de Barbastro, el uno de edad de seis años, y el otro de siete, la gracia o patente de oficiales en el Regimiento que V.M. se sirva destinar-los».

Aquestes foren les peticions al rei que formularen Isidre Ferran i els germans Sangenis. Un pla, a fi de comptes, que recorda enormement el de Sierra Morena. La sol·licitud conclou amb unes paraules d'elogi per a la nova població:

«De modo que desde el día en que V.M. concede dichas gracias a los interesados en año y medio estará concluida la población y avitada de 50 vecinos por lo menos; que será una de las mas Ricas por la facilidad del Comercio, de las mas abundantes por la fertilidad del pais, y de las mas vellas por su hermosa, y despejada situacion».

El rei Carles III al rebre aquesta sol·licitud, l'envià al *Consejo de Aragón* per a que dictaminés. El *Consejo*, demanà informes sobre els sol·licitants i el territori de Colera. El primer, al capità general de Catalunya, màxima autoritat política al Principat, president també de la Reial Audiència. En aquells anys, era el capità general⁽²⁹⁾ el comte de Ricla, Ambrosio Funes de Villalpando Abarca de Bolea. El segon informe fou sol·licitat a l'intendent del Principat. La intendència, malgrat el seu

origen militar, adquiria en aquells anys cada cop més funcions fiscals i tributàries. Coneixem aquests informes gràcies a que estan inserits en el document de l'apèndix.

9. Els informes del capità general i de l'intendent del Principat

L'informe elaborat pel capità general de Catalunya és d'importància cabdal donat que ens proporciona una sèrie de valuoses informacions sobre la vall de Colera a mitjans del segle XVIII. Bàsicament, en l'informe es recullen detalls sobre la situació del territori, el règim de la propietat, les característiques físiques del terreny, les possibilitats de cultiu i es comenten també els antecedents de Sierra Morena així com els possibles beneficis per a l'estat de la construcció de la nova població. Analitzem, doncs, el document del capità general, dividint-lo, però, en tres apartats diferents per a una millor comprensió del text.

a) Situació i règim de la propietat.

Transcrivim les primeres paraules de l'informe:

«El Capitan General del Principado de Cataluña ha informado, Que el sitio, en que ferran intenta formar la población es el termino de Colera, corregimiento de Gerona, que linda al Oriente con el Mar Mediterraneo, confina a medio dia con la Jurisdicción de Llanza, a Poniente con la de San Silvestre y San Martin, y al Norte con el termino de Port Bou, el de Sant Quirze y el de Bañuls, reino de Francia».

Com podem veure, els límits corresponen aproximadament als de l'actual terme de Colera. Naturalment, Sant Silvestre correspon a Sant Silvestre de Valleta i Sant Martí és Sant Martí de Valmalla, terme de Llançà. És de notar l'absència de referències a la part del terme de Colera que es va reservar Joan Riusech i que en aquells anys estava en litigi entre diversos pretendents. S'haurà d'estudiar amb detall el corresponent procés per a comprendre millor la qüestió dels límits.

El capità general informà a continuació de la cessió emfitèutica de l'any 1549, inici de l'establiment dels Ferran a la vall de Colera. No trobà, però, cap referència als drets que poguessin tenir els Sangenis, que com sabem, havien subarrendat una part del terme de Colera a Isidre Ferran. Indicà, també, l'extensió del terreny:

«Que la extensión del Terreno es de dos leguas y media de Poniente a levante, y puede computarse media del Norte al medio dia, en unas partes mas, y en otras menos, incluiendose en estas distancias varias Comas con sus nombres propios, que juntas forman lo montuoso de el».

El document conté una descripció que, malgrat ésser poc detallada, ens dóna una bona imatge de la vegetació de la vall de Colera al segle XVIII. La descriu com un veritable bosc d'ullastres, amb alzines i figueres

i algunes planúries plenes d'herba. Si recordem els plets que per la tala d'arbres mantingueren els Ferran amb l'abat de Sant Pere de Besalú, ens podem formar una imatge força precisa de l'aspecte de la vall de Colera. Dóna la impressió d'una màquia litoral, que devia degenerar al llarg del segle XIX fins a la brolla que emplena ara el terme de Colera. El document comenta que l'únic mitjà per a poder cultivar tota l'extensió és la de fomentar l'augment de la població. També informa sobre el subministrament d'aigua a la població:

«Que hay hasta 18 fuentes esparcidas por todo el Terreno, el mas grande numero perenes aun en el maior calor de Verano. No se las hace con todo eso de Caudal suficiente para que puedan fecundar las Tierras con el Riego, pero tampoco se puede asegurar todo lo que son, faltandolas el cuidado que haga visibles los efectos de la Utilidad que pueden dar, vien se consideran vastantes para el surtimiento de la población, y tiene el alivio de que a la prueba, que se ha hecho de abrir un pozo, no ha sido necesaria mucha escabacion para hallar agua muy buena».

Es reconeix, també, la pertinença de la jurisdicció sobre la vall de Colera al monestir de Sant Pere de Besalú, en particular dels delmes del territori. Aquests, ara augmentarien considerablement amb la presència de nous pobladors. Per contra, tota l'assistència espiritual a la població havia de recaure, també, sobre el monestir. Finalment, es descriu el lloc on es proposava la construcció del port:

«Que el Puerto que se propone, es la Cala de las Portas, comprendida entre los Cabos de la Merced, y Llaidri, tiene de ancho como 900 varas en casi toda ella, y compone seiscientas, y Treinta mil varas quadradas de superficie, con tres pequeñas plaias nombradas de las Moras, de Port de Juan, y de las Portas, siendo esta la mas capaz».

b) Valoració dels beneficis de la nova població.

L'informe del capità general dóna a entendre, en diversos llocs, els avantatges que podria proporcionar la construcció de la nova població:

«Que son muchos los veneficios que pueden resultar de que tenga efecto la poblacion en que a la verdad interesa el Servicio de V.M. se hace transitable, y util un Desierto que no ha conocido otra planta que la del Pastor, contrabandista, y las fieras...».

I segueix explicant, amb entusiasme, el projecte:

«Afianzan tantas familias una surte favorable, que sin ella verian acaso su ruina; gana la agricultura, pues siendo preciso que rinda el Trabajo en el cultivo de lo que cada uno acensa los medios de la vida, sera actibo su progreso. La facilidad de la salida de los frutos por el Puerto avilitado para este intento, estenderà el Comercio, y con el se acrecentaria el Ramo de contribuciones; todo promoverà Matrimonios,

que hagan maior el numero de los Vasallos de V.M. con ventajas de la Matricula tan necesaria para su Marina».

L'informant mostra molta visió de futur, i es preocupa ja de l'augment de soldats per la marina. En un altre lloc del document fa la recomanació de no buscar estrangers per a la nova població:

«Que con motibo de la poblacion de Sierra Morena en las Licencias que muchos vecinos de Santada Opinion de pidieron para establecerse en ella, ha Reconocido que no es necesario acudir a otra Nacion para formar un Pueblo de gente honrrada, y laboriosa, que desde luego sea feliz cimientto de la obra».

És ben evident que l'experiència de Sierra Morena influí en la valoració de la proposta de colonització de Colera. La introducció de colons estrangers no es veia, en aquells moments, amb bons ulls.

El capità general indicà també la millor localització per a la nova població:

«Que la situación, a la falda del monte de la Murtra en la parte que mira al medio dia, inmediato al Puerto, y a distancia de 400 varas de la plaia mas espaciosa de las tres citadas, en donde haviendo empleado el sudor en algunos surcos, no responde ingrata la tierra, y en donde estan mas faciles todas las funciones para el comercio».

A més, segons diu, en aquest mateix indret s'hi trobaven ja començades tres cases, com un senyal del lloc més adient per a la nova vila. Finalment, preocupat per la bona realització de la construcció, proposava es consultés al tinent coronel d'enginyers Carles Cabrer, destinat en aquells anys al Castell de Sant Ferran de Figueres, per a que supervisés l'obra. En particular, hauria de vetllar per a que es deixés espai suficient per a l'església i terreny pel rector, i que es fes una casa suficient per l'ajuntament que inclogués la presó. Podem afegir⁽³⁰⁾ que Carles Cabrer havia nascut a Barcelona l'any 1721 i que en l'any 1750 fou destinat com a enginyer militar a Catalunya. Passà al Castell de Figueres l'any 1766, com a encarregat de les obres de la nova fortalesa. El 1774, però, fou destinat a Oran, haguent d'abandonar, doncs, la direcció de les obres de Figueres. No tenim constància, no obstant, que intervingués activament en el projecte de Colera. La darrera disposició del capità general feia referència a que s'havia d'integrar la nova població en el Corregiment de Girona.

c) Els privilegis.

Pel que fa referència a les sol·licituds de privilegis i gràcies, l'informant veu amb bons ulls totes les peticions. Respecte a la d'exempció d'impostos per als nous pobladors diu:

«Que la gracia, que el proponente solicita, de que los Colonos sean 10 años exemptos de la contribucion de Catastro, y Tributo personal, es la misma que V.M., se ha servido otorgar a los nuevos pobladores de Sierra Morena».

Tenim, doncs, una nova mostra de que el cas de Sierra Morena fou un precedent important a l'hora d'estudiar l'aprovació del pla de colonització de Colera. Per altra banda, justifica també aquesta exempció argumentant que el tipus de cultiu que s'havia de realitzar a Colera no donaria rendiment fins passats uns anys:

«Que es positivo, que siendo las producciones mas propias del terreno, el vino y Aceite es menester tiempo para que corresponda el fruto a la fatiga».

Molt ponderat es mostra l'informant en aquest tema fiscal. De la mateixa manera, també creu correctes les pretensions dels iniciadors del projecte al sol·licitar les diverses gràcies. Així valora la seva tasca:

«Que este empeño toma sobre si ferran con los hermanos Sangenis a costa de unos dispendios tan grandes, como la inmensa fabrica que intentan que conseguirán algun dia copioso el fruto, pero tendrán entretanto sin uso un fondo considerable».

Per aquest motiu considera molt favorablement les peticions, malgrat que insisteix en que en ésser totes elles bàsicament distincions, no gravarien les arques de l'Estat. De totes maneres, estableix un pla per a la concessió progressiva de les distincions segons avanci la construcció de la població:

«Que a los informes suios de los progresos, pedirá para los interesados las gracias, de manera que siendo estas cinco se berifiquen una à cada diez Casas hechas, sirviendo de fianza la misma Obra, y de estimulo, y satisfacción a los proponentes para las ventajas del pensamiento, la distincion obtenida asi».

Aquest són els principals punts de l'informe del capità general de Catalunya. El *Consejo* havia requerit també, però, un informe a l'intendent del Principat. Aquest segon informe no apareix transcrit íntegrament en la resolució del *Consejo* encara que se'ns informa dels principals trets. Diu que l'únic que afegeix l'informe i que no estava recollit pel del capità general era el següent:

«...que los Proyectantes no previenen la necesidad de establecer puestos publicos para el gobierno, asistencia y abasto de la nueva poblacion, Casa para el Ayuntamiento, Meson y Carniceria y parece que ha de ser de su cargo el primer establecimiento y del comun del Pueblo los productos, que dieren con el tiempo las administraciones o arriendos del Meson, Carniceria, Taberna, Fleca, y demas utilidades publicas,...».

Amb aquestes disposicions, l'organització de la nova població, per cert encara sense nom, es va perfilant. Entretant, Isidre Ferran envià una segona carta al rei ampliant la seva proposta.

10. La segona sol·licitud d'Isidre Ferran al rei

El dia 19 de maig de l'any 1770, Isidre Ferran envià una nova carta al rei. En aquesta segona sol·licitud, oferí al monarca, de part del seu company Bonaventura Sangenis, l'edificació d'una església per a la nova població, demanant com a compensació alguns privilegis més per uns altres nebots seus. Així mateix, Isidre Ferran aprofità l'avinentesa per comunicar al rei que, malgrat no haver rebut la resposta a la primera sol·licitud, ja s'havien començat algunes cases, adjuntant testimonis d'aquest fet i ratificant-se en les seves peticions. Veiem amb detall aquesta nova carta d'Isidre Ferran, també transcrita dins de la resolució del *Consejo de Aragón*.

Transcrivim les primeres ratlles:

«... ocurrio al Consejo Isidro Ferran haciendo presente que seria muy necesario para aquel Pueblo una Iglesia para que los colonos puedan hoir Misa y administrarse los Santos Sacramentos sin que tengan que hir al lugar inmediato distante a lo menos legua y media...».

Tot plegat ens dóna, però, una certa imatge d'improvització. Sembla que en el moment de la primera sol·licitud al rei no s'havien contemplat a consciència les necessitats ni les possibilitats de realització de l'empresa. La recomanació que féu l'intendent del Principat cridant l'atenció sobre la manca de previsió en la construcció dels edificis de caràcter públic, i ara aquesta segona sol·licitud parlant de l'església, ho denoten amb força claredat. Així mateix, el temps transcorregut entre la concòrdia amb l'abat de Besalú sobre els drets del terme de Colera i la planificació de la nova població és molt breu. De totes maneres és d'admirar la capacitat de treball d'Isidre Ferran el qual, en aquests mateixos anys, també intervenia activament en alguns plets a la Reial Audiència, tal com hem pogut comprovar a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Aquesta segona proposta d'Isidre Ferran al rei es formulava en els següents termes:

«Que Don Benito de Sangenis Cura Parroco del lugar de Blancafort, ofrece construir una Iglesia segun el plano y perfil que presenta como igualmente una Casa de Ayuntamiento con su Carcel, todo correspondiente a el numero de avitantes de la nueva poblacion, y tambien poner Campanas en la Iglesia, Altar, Ornamentos, Candelabros y demas cosas necesarias para decir Misa, zediendolo y renunciandolo todo perpetuamente, a beneficio de su Comun».

Malauradament, no hem pogut localitzar aquests plànols que, segons diu, va enviar al rei. De totes maneres l'oferiment era molt optimista i, com veurem, va ésser molt difícil de portar a terme, ocasionant diversos conflictes en la nova població. La compensació que demanava era la provisió de dues places més d'oficial de l'exèrcit per a dos nebots seus, Vicenç i Antoni de Sangenis, fills del seu germà, el baró de Blancafort.

Per la seva part, Isidre Ferran aprofità la nova carta per insistir en els punts de la primera petició, informant ara que s'havia començat ja el projecte amb la construcció de deu cases i havent-n'hi 24 més de començades. Al mateix temps s'aprofitaven les tres primeres cases que ja existien en aquell lloc per a guardar el material que s'anava acumulant.

Acaba el text de la sol·licitud suplicant de nou la concessió de les gràcies demanades ja anteriorment d'exempció d'impostos i la concessió de privilegis. El *Consejo de Aragón*, a la vista de la petició i dels informes ja rebuts del capità general i de l'intendent del Principat, va trametre-ho tot junt al Fiscal del *Consejo* per a que dictaminés.

11. El dictamen del Fiscal del «Consejo de Aragón».

En línies generals, el Fiscal concordà plenament amb les opinions expressades pel capità general i l'intendent. En el seu informe fa referència constant als anteriors documents. En primer lloc, reafirmà la utilitat que representaria l'edificació de la nova població. Els seus arguments foren:

«...pues se afirma por ellos que se hará Transitable un Terreno enteramente inculto, se aumentara el vecindario en el Principado en beneficio del exercito, Marina, Cultura y Comercio, y las utilidades de la Real Hacienda en el pago de Reales contribuciones y derechos de entrada, y consumo de los generos y frutos, ademas de poderse impedir com más facilidad los fraudes que desde Bañuls introducen los contrabandistas».

Els beneficis que veié el Fiscal eren, doncs, bàsicament d'ordre fiscal. És interessant la referència que fa de que s'introduïa contraband des de Banyuls, mostrant la importància estratègica de la nova població, arran de la ratlla fronterera. El Fiscal concordà també amb la idea de limitar els colons a persones del país i estava també d'acord amb les gràcies demanades pels iniciadors del projecte. L'informe del fiscal repeteix en molts punts passatges dels anteriors informes. Com a novetat, però, informa que el nom proposat per a la nova població era el de Sant Miquel de Colera.

El Fiscal, malgrat aprovar també el pla gradual de concessió de gràcies, suggereix que, puix que les obres estaven ja començades, podia procedir-se ja a la concessió nobiliària per Isidre Ferran. En les seves pròpies paraules:

«...le parece se podria hacer tambien a V.M. la consulta correspondiente para que desde luego se conceda y expida a favor de Isidro Ferran la gracia o privilegio de Noble que solicita, respecto a haver hecho constar con Testimonio, que ha presentado que ya se hallan construidas y avitadas 11 casas y otras 24 principiadas...».

Finalment, el Fiscal es preocupà per l'estat legal de la propietat i la pertinença dels drets jurisdiccionals del terme de Colera, malgrat que

l'intendent els reconeixia com a propis de l'abat de Sant Pere de Besalú. Per això proposà:

«...que para que se sepa con mas claridad el derecho que el Abad puede tener, tanto a los Diezmos, como a la Jurisdiccion del citado terreno, sera combeniente se le haga saver, que haga constar en la Real Audiencia la pertenencia de uno y otro para que esta informe en su vista lo que se la ofrezca y parezca oyendo instructivamente, al fiscal y al Reverendo obispo de Gerona...».

Ja hem comentat anteriorment que Isidre Ferran, en la seva sol·licitud, no féu cap menció de la situació legal de la propietat del territori de Colera. La qüestió, no obstant, havia quedat tancada després de la concòrdia del 1768. És possible que pensés que ja era matèria coneguda del monarca, ja que ell mateix va signar la reial cèdula d'aprovació de la referida concòrdia.

El capità general, ara, puntualitzà aquesta qüestió que per al Fiscal no devia resultar totalment clara. La petició a l'abat de Sant Pere de Besalú tenia per objecte clarificar aquest punt. De totes maneres, per a nosaltres ha estat una gran sort, puix que l'abat en resposta a aquesta petició elaborà, amb els documents del seu arxiu, un informe que no és altre que el tantes vedades referit document del 1771.

L'informe del Fiscal passà al *Consejo* el qual féu el dictamen final, a presentar al rei Carles III.

12. El dictamen del «Consejo de Aragón» i la resolució reial

El *Consejo de Aragón* féu el seu dictamen amb data 4 de juliol del 1770. Les primeres paraules de presentació són les següents:

«El consejo Señor ha visto este expediente con la detenida reflexión, que pide un negocio, en que tanto se interesa el estado, y ha hecho el mas atento examen de las particulares circunstancias de este pensamiento que contestan uniformemente el Capitan general y el Intendente del Principado de Cataluña...».

El dictamen no és res més que el resum de tota l'argumentació recollida pel Fiscal en el seu informe. En primer lloc justifica l'interès de la petició:

«Que es muy util y combeniente la proposicion de Isidro ferran en todas sus partes y de consiguiente V.M. dignarse aceptarla con la obligacion de dar formado el Pueblo, que se denominará San Miguel de Colera, en el sitio en que lo han empezado...».

A continuació, indica que els futurs pobladors han d'ésser habitants d'aquests territoris i que pot concedir-se l'exempció de tributs per deu anys, comptats a partir del seu establiment en el lloc. Pel que fa referència a les gràcies personals dels iniciadors del projecte, dictamina:

«Que V.M. reciba bajo de su Real Protección las familias de Isidro ferran y de los citados Sangenis, concediendo desde à hora a ferran la gracia de Nobleza para si y sus descendientes...».

Quant a la família Sangenis, proposa que quan s'hagin construït unes altres 10 cases es doni el grau de tinent coronel al tinent d'artilleria Josep de Sangenis i que les altres places d'oficials es vagin donant conforme la construcció progressés, així com les places sol·licitades pels que es comprometeren a l'edificació de l'església i altres dependències comuns.

El consell dictaminà, també, que s'havia de resoldre l'assumpte de la jurisdicció del terme de Colera, indicant que es demanés formalment a l'abat de Sant Pere de Besalú presentés els papers pertinents. Així mateix, autoritzà que l'abat nomenés unes persones per a exercir provisionalment la jurisdicció i recollir els delmes corresponents.

L'informe del *Consejo* fou enviat al rei, al qui corresponia la responsabilitat final sobre l'afer. La carta de presentació del dictamen diu⁽³¹⁾:

«El Consejo en 4 de Julio de 1770

Con motibo de una nueva Población que intentan hacer Isidro Ferran y los hermanos Don Ramon y Don Joseph Sangenis en el termino de Colera Corregimiento de Gerona. Dize à V.M. su parecer».

Al costat mateix d'aquest text, escrit per una altra mà, s'hi troba el parer del rei Carles III. Diu:

«Me conformo con el parecer del consejo, á excepcion de que la gracia que propone para el teniente de Artilleria Don Joseph Sangenis, venga solamente, en que sea de Capitan del mismo cuerpo, y las de Oficiales, en los casos y tiempos, y para las Personas que expresa, se entiendan de Alfereces, pero sin antigüedad desde luego, sino que se les deba contar desde que tengan la edad, que previenen las Reales Ordenanzas del exercito, y asi lo he mandado».

Aquest fou el resultat final de les sol·licituds per a la construcció de la nova població de Colera. En definitiva, s'acceptaren totes les peticions, malgrat una rebaixa en els graus militars sol·licitats. De totes maneres, excepte la concessió nobiliària a Isidre Ferran, les altres peticions havien de concedir-se gradualment, a mesura que la nova població avancés. Aquest resultat és molt propi de la manera d'actuar del rei Carles III. Aquest monarca es distingí pel seu interès en promoure a la noblesa a persones que s'ho mereïessin pel seu treball. Tal és el cas d'Isidre Ferran. Per altra banda, cal recordar, també, que Carles III inicià una profunda reforma de l'exèrcit, lluitant contra l'acaparament de càrrecs oficials que s'havien convertit en pràcticament hereditaris i restringits a l'alta noblesa. L'exemple dels Sangenis és prou eloquent. La reial Ordre fou publicada el 3 de desembre del mateix any de 1770. El text final del dictamen fou el següent⁽³²⁾:

L'antiga església de Sant Miquel de Colera, d'una fotografia de principis de segle.

«En Consejo, en 4 de Julio de 1770

Dn. Isidro Ferran, y dos hermanos suyos Don Ramon y Don Joseph Sangenis para una nueva poblacion en el termino del corregimiento de Gerona.

Hizo consulta à S.M. con motibo de solizitar Don Isidro Ferran, y dos hermanos suyos hacer una nueva poblacion de 50 Casas con los vezinos correspondientes en cada una, manifestando ser el terreno para ello dueños de su propiedad: Pidieron varias gracias en recompensa de poner en execucion este servicio. Se mandó que informasen el Capitan General y Governador Intendente de Cataluña quenes lo executaron favorablemente en todas sus partes de la pretension; en cuiu vista conformandose en lo mismo el Sr. Fiscal: enterado el Consejo del expediente y examinado su contenido fue su dictamen que S.M. podria dignarse

conceder la construcció de dicha Poblacion à dicho ferran y la gracia que solicitava de nobleza para si y sus aszendientes y las demas que esponia teniendo presente el consejo las ventajas que resultarian de ello: y S.M. Resolvio: Me conformo con el parecer del consejo à excepcion de que la gracia que propone para el theniente de artilleria Don Joseph Sangenis, venga solamente en que sea de Capitan del mismo cuerpo, y las de oficiales, en los casos y tiempos, y para las personas que expresarse entiendan, de Alferezes, pero sin antigüedad desde luego, sino que se les deva contar desde que tengan la edad que permiten las Reales Ordenanzas del exercito. Y asi lo he mandado: Publicada en 3 de Diciembre».

A partir d'aquest moment, la construcció de la nova població avança ràpidament. En la documentació de la Reial Audiència de Barcelona, en diverses seccions, es troben rastres d'aquesta activitat començant per la concessió nobiliària a Isidre Ferran, la presentació dels documents acreditatius de la pertinença de la vall de Colera al monestir de Sant Pere de Besalú, els informes corresponents als avanços en l'obra per a la concessió progressiva de les gràcies sol·licitades i tot el conjunt de comunicacions d'un organisme a d'altres que es realitzaren en aquells anys.

13. Les primeres actuacions com a conseqüència de la resolució

Una vegada publicada la resolució de 3 de desembre de 1770 es procedí a trametre-la a l'Audiència de Barcelona, pel seu coneixement i per ésser l'organisme més proper als interessats i que vetllaria pel compliment de la resolució. La comunicació⁽³³⁾ es va efectuar amb una carta de 18 de desembre de 1770.

La maquinària burocràtica borbònica seguí, però, funcionant. En la secció *Expedientes Remitidos*, de la Reial Audiència de Barcelona podem llegir la nota següent⁽³⁴⁾:

«Papel de S.D. de 29 de Diciembre, En que pasa a la Audiencia para su inteligencia y para que concurra en la parte que le toca el asunto ha acordado del Consejo de 18 participando haberse dignado SM admitir a Isidro Ferran, y a los Hermanos Sangenis la formacion de un Nuevo Pueblo, en el corregimiento de Gerona que debe llamarse San Miguel de Colera, con las gracias que deben gozar los Colonos, y los interesados proponentes, hecha la Población como se previene en otras Reales Ordenes».

Algunes anotacions marginals en aquest mateix document ens informen que es sol·licità a l'abat de Sant Pere de Besalú que presentés els documents corresponents, així com també al bisbe de Girona. El dia 22 de gener del 1771, el fiscal de l'Audiència procedí a sol·licitar l'informe de l'abat, al qui fou finalment requerit el 9 de febrer. El document de l'abat

és signat amb data 10 d'abril del mateix any, i el 18 entrà a l'Audiència. Les primeres ratlles del document, moltes vegades esmentat, ens informen que fou emès com a compliment de l'ordre de l'Audiència i, també, que s'havia establert el següent:

«...en el interín el Corregidor de dicha ciudad nombre persona que exerza la Jurisdicción á su Real nombre en la nueva poblacion, y su Termino; y otra que con intervención de V.S. recoja los diezmos, y primicias que produzcan las tierras, que los nuevos colonos han cultivado, y fueren beneficiando, para que de ellas pague al Capellan que en el dia ponga V.S. para que en la Capilla Provisional que se forme diga missa, y administre el pasto espiritual á los pobladores, como lo ha ofrecido, y lo restante se entregue despues á quien pertenezca, y se pueda señalar al Cura que despues se nombre, lo que sea bastante para su congrua sustentación y para gastos de la Iglesia, y su fabrica».

Simultàniament amb aquest procés d'investigació dels drets del monestir de Sant Pere de Besalú, els primers beneficis començaren a sentir-se. Concretament, en el mateix any 1770 es procedí a la concessió nobiliària a Isidre Ferran. En la secció *Privilegiorum* de la Reial Audiència, volum de l'any 1770, foli 150 es trobava el text d'aquesta concessió. Diem que es trobava perquè des de fa uns anys manca el full corresponent. Ens haurem de limitar ara a transcriure un petit fragment anotat per Pierre Vilar qui pogué consultar aquest document abans que es perdés⁽³⁵⁾. Diu:

«Atendiendo a que la familia de Vos don Isidro Ferran vecino y labrador de Garriguella en el corregimiento de Gerona tiene quinientos años de antigüedad habiéndose ocupado siempre en el ejercicio de labrar sus campos, ya que ofreceis formar un pueblo que se nombrará San Miguel de Colera en nuestro terreno propio inculto llamado el término de Colera, en el citado corregimiento de Gerona, teniendo ya fabricadas y habitadas onze casas y principiadas otras veinte y quatro, para que sucesivamente se vaian aumentando hasta quatrocientos o quinientos vecinos que serán necesarios para reducirlo a cultura...».

Fins aquí el fragment transcrit per Pierre Vilar. Concorde perfectament amb tota la documentació presentada anteriorment. Només podem afegir que en l'índex de l'esmentat volum de la Reial Audiència, el document és titulat com «Real privilegio de Noble a favor de Dn. Isidro Ferran».

No coneixem gaires detalls de la genealogia i família d'Isidre Ferran, ennoblit gràcies a aquesta reial provisió. Ja hem esmentat que els seus drets sobre Colera vingueren gràcies al matrimoni amb Catalina Ferrer i Batlla, hereva del territori. En els documents surt esmentat també el seu fill Antoni Ferran i hem vist que sol·licità plaça d'oficial per un altre fill, Martí Ferran. D'uns documents pertanyents a un altre plet sabem que Antoni Ferran, presumiblement hereter del territori de Colera, tingué

dues filles. Una d'elles, Francesca de Ferran, fou monja professa al convent de Bell-lloc de Peralada. L'altra, Rita Ferran, fou consort del Dr. Cosme Patxot de Sant Feliu de Guixols. Antoni Ferran morí l'any 1792.

Pel que fa referència als Sangenis, tenim notícies⁽³⁶⁾, només, d'Antoni Sangenis i Torres, un dels dos nebots de Bonaventura Sangenis i fill del baró de Blancafort. Havia nascut a Albelda (Osca) el 12 de juliol de 1767. El 1774, Carles III li donà el grau de subtenent d'infanteria, presumiblement en compliment dels acords sobre Colera. Acabà els seus estudis a la Reial Acadèmia de Matemàtiques de Barcelona el 1783. Durant la Guerra Gran (1793-96) fou ascendit a capità. Durant la guerra de la Independència, fortificà Saragossa, on morí durant el setge del 1809.

Entretant, tot el procés continuava el seu curs. En l'any 1774 es va autoritzar definitivament a l'abat de Sant Pere de Besalú l'exercici de la jurisdicció a la nova població de Colera, al temps que es desembargaven els delmes i primícies retinguts fins aquell moment. El punt principal de la corresponent resolució, emesa per la Reial Audiència de Barcelona, diu⁽³⁷⁾:

«...se ha servido mandar (entre otras cosas) que el Monasterio de Besalú nombre personas legas que ejerzan la Jurisdiccion en el nuevo pueblo de San Miguel de Colera, sin perjuicio del derecho que pueda corresponder a el Conde de Ampurias, quién use de él como convenga en esta Real Audiencia».

Informa, també, que s'havia arribat a un acord, entre el bisbe de Girona i l'abat de Sant Pere de Besalú, el 25 de juny de 1773 acordant la dotació del capellà i el repartiment dels delmes. La data de la comunicació és de 20 d'agost de 1774.

14. Les primeres dificultats

Possiblement, el ritme previst per a les obres de construcció de la nova població era superior a les possibilitats reals dels iniciadors del projecte. Com a mínim pel que fa referència a l'ofertament dels Sangenis de l'edificació a les seves expenses de l'església del poble i altres edificis de caire públic. Recordem que en aquest ofertament es demanaren les patents d'oficials pels dos fills del baró de Blancafort Vicenç i Antoni. Transcrivim d'una resolució del *Consejo de Aragon*⁽³⁸⁾, amb data 4 de febrer de 1778.

«Haviendo solicitado este se despachase la patente de Oficial a su Sobrino Don Vicente, y tomado en Consejo noticias de no estar aun hecha la Iglesia, acordó en 13 de Mayo de 1774, se comunicara orden a su Excma. (como se hizo en 3 de junio siguiente) para que hiciese notificar a Don Ventura Sangenis, que inmediatamente diera principio a la obra de ella, y la concluyera con la posible brevedad, y ejecutada, acordase su pretensión».

Per alguna raó no es començaren encara les obres, i l'any 1778:

«Sin embargo de estas providencias, ha hecho presente al Consejo el Rdo. Obispo de Gerona, que aún no se ha fabricado en la nueva Población de San Miguel de Colera la citada Iglesia, Casas de Ayuntamiento, y Carcel conforme a el plan y Perfil presentados, abusando de la benignidad de su Magestad y del Consejo con indicencia del culto divino, y la indisimulable falta de reserva para poder dar el biático a los enfermos».

A la vista d'aquests informes, el Consell donà un nou termini d'un mes per a que comencessin les obres, amenaçant a Bonaventura Sangenis, com a responsable principal de l'afer, amb el segrest i embarg de qualssevol béns.

Alguns mesos després de l'anterior resolució, es procedí a requerir nous informes sobre l'estat de les obres. En un nou document del *Consejo*⁽³⁹⁾, amb data de 30 d'octubre de 1778, podem llegir:

«En once del mismo mes de febrero me concertó el antecesor de V. Exa. el aviso de esta orden, y de que, quedara en esa Audiencia, en cuyo intermedio y con fecha 10 de este mes ha hecho presente al Consejo el Rdo. Obispo de Gerona, que no han tenido efecto las providencias que van indicadas, y que a fin de que verificasen se vehía en la precision de repetir segunda instancia. El Consejo enterado, ha resuelto se dé orden a esa Real Audiencia para que informe del estado, y resultas que haya tenido la citada orden, que se la comunicó en 4 de febrero de este año».

Un darrer document sobre aquest mateix afer el trobem datat a Madrid 3 de setembre de 1779. Es tracta d'una nova resolució del *Consejo*⁽⁴⁰⁾ enviada a l'Audiència de Barcelona per a que la portés a execució. En ell es fa un resum de tot el referent a l'església de Sant Miquel de Colera des del moment de la primera sol·licitud d'Isidre Ferran al rei. És un document llarg i pesat per les reiteracions de documents que ja coneixem però que ens dóna algunes precisions noves. Així ens detalla la inspecció feta sobre el terreny l'any 1773 per esbrinar l'estat de les obres de l'església:

«Pedido informe en el asunto al Comandante General de este Partido, le evacuó en diez y seis de noviembre de mil setecientos setenta y tres resultando de entre otros particulares que en medio de la población había una excavación de Peña de dos mil trescientos noventa y ocho piés cuadrados de superficie que según decía Isidro Ferran era para construcción de la Iglesia, celebrándose interinamente el sacrificio de la misa en una de las casas dónde había los ornamentos necesarios para el culto, y como continuamente acudían al pueblo nuevos Colonos se hacía muy reparable estuviesen sin Párroco, y faltos de todo consuelo espiritual por el que clamaban aquellos habitantes».

Més endavant, en el moment de l'ordre del *Consejo* d'embargament de béns a Bonaventura Sangenis, al que no podien localitzar:

«...hasta que a fuerza de exquisitas diligencias se supo que Don Ventura era Rector o Párroco del lugar de Blancafort, y que poseía una Dogma en la Iglesia Parroquial de la villa de Castellón de Ampurias, y que el Don Josep se hallava sirviendo en el Real Cuerpo de Artilleria, y por no tener ni uno ni otro mas bienes que los que redituaban sus respectivos empleos no pudo esa Real Audiencia proceder a su embargo».

La resolució final del *Consejo*, a la vista de tots aquests informes inclogué, entre d'altres, la disposició següent:

«El Consejo enterado de todo, y teniendo presente que no puede asistir en el pueblo sin que haya Iglesia y Párroco, ha resuelto que sea Real Audiencia disponga el embargo de la tercera parte de la renta de la dogma que se dice obtener Don Ventura Sangenis en la Villa de Castelló de Ampurias».

Bé, deixarem aquí l'afer de l'església de la vila, a l'espera de poder completar la història de Sant Miquel de Colera en un futur proper. El punt de la fundació de la nova vila, punt central del present article, ha quedat ja suficientment analitzat en els capítols anteriors.

15. Els primers testimonis de la nova població.

Hem localitzat uns pocs testimonis de la construcció de la nova població que, malgrat ésser molt succints, són interessants de presentar aquí a tall de conclusió.

La primera aparició de la nova vila de Sant Miquel de Colera en la cartografia l'hem registrada en una carta nàutica de l'any 1786. Es tracta de la «Carta Esférica desde Cabo Oropesa al Cabo Creux», realitzada per Vicente Tofiño de San Miguel⁽⁴¹⁾. En ella es pot veure com just sobre Llançà es marca «Pueblo Nuevo», concretament entre el cap Ras i el cap Cervera. Realment, l'aixecament topogràfic de la costa per la confecció d'aquesta carta fou realitzat l'any 1784. Es combinaren operacions marines i terrestres gràcies a un bergantí i una fragata equipats del més modern material científic. El treball de Tofiño respon als esforços per a la renovació de la marina impulsats per Carles III, i marca una fita històrica de la cartografia espanyola⁽⁴²⁾.

Complementa aquesta carta un itinerari titulat «Derrotero de las costas de España en el Mediterraneo» realitzat també per Vicente Tofiño i publicat a Madrid l'any 1787. Transcrivim d'aquest llibre:

«Al N. de Cabo Raso distancia mas de 1/2 milla hay otra cala que tambien es descubierta á los vientos del 1.er cuadrante, llamada de Pueblo Nuevo, y tiene un islote alto á su parte S. Después, continuando la Costa de montaña al N

1/4 NE distancia 2 1/4 millas, está Cabo Cervera y al S. de él a 2/3 de milla hay una cala pequeña y despoblada, nombrada de Parbou».

El següent testimoni que presentem és el del llibre del viatger Antonio Ponz titulat «Viaje por España» publicat l'any 1788. La descripció que ens dóna de la costa és⁽⁴³⁾:

«Se sigue la Villa de Selva de mar y su puerto, que es otro lugar dependiente de ella. Lanzà, Villa de numerosa población le sigue a la antecedente y su Iglesia Parroquial es tenida por una de las mejores del Obispado. La nueva población de Cullera es el último lugar del Obispado de Gerona y de España por la marina, y Bañuls el primero de Francia pasados los Pirineos».

Ponz ens dóna ja el nom de la nova població, encara que equivocant-se en la seva grafia. El següent testimoni correspon a l'any 1790. Es tracta de la descripció que féu Francisco de Zamora, dins del seu viatge a l'Empordà⁽⁴⁴⁾:

«En Lansá hay una ermita de la virgen del Puerto. Tiene 300 vecinos y es pueblo sano. Desde él se descubre la torre de carroch en lo más elevado del Pirineo divisorio [...] Desde la miranda nos hizimos cargo de Cap de Creus, del Puerto de la Selva, de Llansà, de Colera, Cabo Cervera y la nueva población que consiste en unas 40 casas de labradores recogidos de mala gente, y su cosecha buen vino y aceite».

El darrer testimoni és el més interessant. Es tracta del cens del comte Floridablanca de l'any 1787. Aquest cens reporta un total de 228 persones a Sant Miquel de Colera de totes les edats. El més curiós, però és la repartició per ocupacions. Textualment «Curas: 1, Labradores: 3, Jornaleros: 113, Artesanos: 6».

Aquests testimonis ens confirmen, doncs, que la nova població de Sant Miquel de Colera era un fet, i que, per tant, entrava ja en la història.

APÈNDIX

Archivo Histórico Nacional. Consejo de Aragón. Leg. 6859, núm. 19.

«Señor

Isidro Ferran Labrador de Garriguella, Corregimiento de Gerona, en el Principado de Cataluña ha ocurrido al Consejo haciendo presente.

Que hallandose la Casa, y Solar del que suplica con la antigüedad de 500 años, como resulta de las fees de Bautismo que acompaña, cuja familia ha servido a V.M., en diferentes Tiempos, y ultimamente, un Tio del suplicante en el grado de Capitan de Dragones, cuja compañía levantó a sus espensas en tiempo del glorioso Padre de V.M. y el Abuelo de la Consorte de que suplica Don Isidro Pou de Zafra en el de Brigadier de los Reales ejercitos: Y hallandose el suplicante por mas de 200 años en posesion de una gran porcion de Tierra inculta, que contiene mas de 60m Vesanas, a saber: tres leguas de extension por el lado que vaña el Mar, y dos, y media por la parte opuesta, con un seguro Puerto en el Mediterraneo, y teniendo este Terreno mucha abundancia de fuentes maniantales, y ser muy fertil, y a proposito para todo lo necesario a la vida, ofrece a V.M. formar un Pueblo en dicho Terreno, havitado, y poblado de 10 Vecinos dentro de un año, para que sucesivamente, se baia poblando hasta quatrocientos, o quinientos Vecinos, que serán Necesarios para Reducir a Cultura dicho Pais, que es uno de los mas fertiles, frondosos, y abundantes, que tiene V.M. en el Principado de Cataluña, y para que tenga efecto este importante pensamiento, en servicio de V.M. le han ofrecido al Suplicante Don Bentura de Sangenis, Cura Parroco del Lugar de Blancafort, Arziprestazgo de Ager en Cataluña y su hermano Don Jph de Sangenis, Theniente en el Real Cuerpo de Artilleria (que continua su merito de Orden de V.M., en las Reales fabricas de fundiciones de Egui, cuja certificacion de Servicios presenta, con la de su Tio que acabò su vida en el año de 1768 en servicio de V.M., y la ejecutoria de los sobre dichos, ceder todos los derechos, que tienen a la expresada Tierra inculta a favor del suplicante en servicio de V.M. y en beneficio de la nueva población, obligandose estos a poner quarenta familias entre Españoles y Franceses, à mas de las 10 que ofrece el que suplica, y à construir Casas, à su costa, que las cederán graciosamente, y sin interes alguno a los nuevos Vecinos por espacio de cinco años.

Y en atención à que en aquel desierto no se podrá adelantar la obra con la vriedad deseada por carecer de todo lo necesario; el que suplica y los Otros dos hermanos ofrecen a V.M. dar el Pueblo avitado, y poblado de cinquenta familias dentro del termino de 18 meses, es a saver: el que suplica diez familias dentro de un año, y los dos hermanos Don Ventura, y Don Joseph de Sangenis quarenta familias dentro de año, y medio, contado desde el dia, en que V.M. se sirva conceder a los nuevos Colonos la exempción de catastro y Tributo personal por 10 años a todos los que baian a edificar y poblar; Al suplicante la gracia y privilegio ser Noble para si y sus descendientes; a Don Ventura de Sangenis el primer Canonicato Vacante, que se halle en la Santa Iglesia Cathedral de Lerida en Cataluña; A Don Joseph de Sangenis Theniente antiguo de Real Artilleria, el grado de Theniente Coronel; a Martin Ferran, hijo del que suplica y a Don Ramon y Don Joseph de Sangenis, sobrinos de Don Ventura de Sangenis, naturales de la villa de Albelda, Reino de Aragon, corregimiento de Barbastro, el uno de edad de seis años, y el otro de siete, la gracia o patente de oficiales en el Regimiento que V.M. se sirva destinarlos.

De modo que desde el dia, en que V.M. conceda dichas gracias a los interesados en año y medio estará concluida la población, y avitada de 50 vecinos por lo menos; que será una de las mas Ricas, por la facilidad del Comercio, d las mas abundantes por la fertilidad del pais, y de las mas vellas por su hermosa, y despejada situacion, Obligandose Isidro Ferran, y los dos hermanos Don Bentura, y Don Joseph de Sangenis con auto formal en el dia que vengan dichas gracias, todos sus respectibos vienes, y a dar fianzas abonadas para cumplir todo lo prometido dentro el termino de 18 meses, menos en el caso de haver peste, ò alguna imbasion de Enemigos.

Con lo que expuso el fiscal mandò el Consejo: Que Remitiéndose copia de la Representacion antecedente, al capitan general, e Intendente de Cataluña y tomando estos las noticias è instrucciones que tubiesen por combenientes, informasen sobre su contenido lo que se les Ofreciese y pareciese.

El capitan general del Principado de Cataluña ha informado; Que el sitio, en que ferran intenta formar la población es el termino de Colera, Corregimiento de Gerona, que linda al Oriente con el Mar Mediterraneo, confina al medio dia con la Jurisdiccion de Llanza, a Poniente con la de san Silbestre y San Martin; y al Norte con el termino de Porbou, el de San Quirce, y el de Bañuls, Reino de Francia.

Que aquel Terreno es propio de Isidro Ferran, haviendole adquirido por establecimiento, formal, ô contrato enfiteutico que obtubieron los suios del Abad de San Quirce de Colera, del orden Benedictino en 13 de Abril de 1549. No ha llegado a ventilarse el derecho que los hermanos Sangenis puedan tener a el, pero consta haverles cedido ferran cien Besanas en el propio Terreno, livertandoles de pagar el censo durante sus vidas, con que cesaron las pretensiones, comprometiendose Unanimemente en la que han hecho a V.M.

Que la extensión del Terreno es de dos leguas y media de Poniente a levante, y puede computarse media del Norte al medio dia, en unas partes mas, y en otras menos, incluiendose en estas distancias varias Comas con sus nombres propios, que juntas forman lo montuoso de el.

Que aunque tiene parte de Tierra de una hoja quebrantada es mas la que promete fertilidad, especialmente para Viñas, y Olivares, encontrandose tan grande Cantidad de Acebuches, que constituye Bosque la maior parte de su comprehension: En otros parajes se ven encinas, muchas Parras silbestres, è Higueras de Ley, y las pocas llanuras que encierra producen abundante Yerba.

Que el unico medio para su mas pronta y Util cultura es el fomento de la poblacion, pues remoto de otra alguna es naturalmente imposible sin esta circunstancia.

Que hay hasta 18 fuentes esparcidas por todo el Terreno, el mas grande numero perenes aun en el maior calor de Verano. No se las hace con todo esto de Caudal suficiente para que puedan fecundar las Tierras con el Riego, pero tampoco se puede asegurar todo lo que son, faltandolas el cuidado que haga visibles los efectos de la Utilidad que pueden dar, vien se consideran vastantes para el surtimiento de la poblacion, y tiene el alivio de que a la prueba, que se ha hecho de abrir un pozo, no ha sido necesaria mucha escabacion para hallar agua muy buena.

Que con motivo de la poblacion de Sierra Morena en las Licencias que muchos Vecinos de Sentada Opinion le pidieron para establecerse en ella, ha Reconocido que no es necesario acudir a otra Nacion para formar un Pueblo de gente honrrada, y laboriosa, que desde luego sea feliz cimiento de la obra; teniendo dentro de Casa la Ocasion, que halli buscaban, no faltarán hijos segundos, que con el beneficio que esperan, concurran halli à emplear sus legítimas, por lo que halla mas combeniente los naturales que otros algunos.

Que el Puerto que se propone, es la Cala de las Portas, comprendida entre los Cabos de la Merced y Llaidri, tiene de ancho como 900 varas en casi toda ella, y compone seiscientas, y Treinta mil varas quadradas de superficie, con tres pequeñas plaías nombradas de las Moras, de Port de Juan, y de las Portas, siendo esta la mas capaz; su fondo admite Gangüiles, y Varcas grandes, sin necesitar de recomposicion para el Comercio, estando al abrigo de todos los vientos, sino al Nordeste que la descubre.

Que son muchos los veneficios que pueden resultar de que tenga efecto la poblacion en que a la verdad interesa el Servicio de V.M. se hace transitable, y Util un Desierto, que no ha conocido otra planta que la del Pastor, contrabandista, y las fieras: Se quita un padraсто perjudicial al Herario contra el valor de las rentas, hallando entrada, y seguridades en su maleza los fraudes. Afianzan tantas familias una suerte favorable, que sin ella verian acaso su ruina: gana la agricultura, pues siendo preciso que rinda el Trabajo en el cultivo de lo que cada uno acensa los medios de la vida, sera actibo su progreso. La facilidad de la salida de los frutos por el Puerto avilitado para este intento, estenderà el Comercio, y con el se acrecentaria el Ramo de contribuciones; todo promobera Matrimonios, que hagan maior el numero de los Vasallos de V.M., con ventajas de la Matricula tan necesaria para su Marina.

Que pertenecen los Diezmos a la Abadia de Besalu en que se Resumio la de San Quirce por autoridad Apostolica, y aun que en el Comun concepto se deriva por el domino temporal el derecho de percivirlos, con que desde la fabrica de la Iglesia se incumbe toda la asistencia espiritual de la población, vien sufragarà el considerable incremento, que tomarán sus Rentas.

Que están ya principiadas tres Casas, como una señal del paraje mas aproposito a su colocación, como un diseño de las demas, y en el interin como un Resguardo de los preparatibos que necesitara la Obra para su adelantamiento, si se berifica la Real aprobacion.

Que es la situación, a la falda del Monte de la Murtra en la parte que mira al medio dia, inmediato al Puerto, y a distancia de 400 varas de la plaía mas espaciosa de las tres citadas, en donde haviendo empleado el sudor en algunos surcos, no Responde ingrata la Tierra, y en donde estan mas faciles todas las funciones para el Comercio.

Que no se Reconoce causa alguna para el perjuicio de Tercero, Ferran Restablece el Terreno como poseedor pacifico de sus derechos y los creditos de la universal heredad, y Vienes de Catalina ferrer su difunta Muger y que lo cierto es que ni al Ruido de las diligencias, ni a la noticia del Proyecto, ni a la ejecucion de algun establecimiento adelantado ya, ha havido quien da me, ni pida.

Que la gracia, que el proponente solicita, de que los Colonos sean 10 años exentos de la contribucion de Catastro, y Tributo personal, es la misma que V.M. se ha servido otorgar a los nuevos pobladores de Sierra Morena.

Que es positivo, que siendo las producciones mas propias del Terreno, el vino y Aceite es menester tiempo para que corresponda el fruto a la fatiga: que hacer de estas fincas el unico Patrimonio, y contribuir de ella antes que dejen Redito, fuera pensionar el Trabajo contra el Objeto. Nada halla en esta condescendencia que no sea muy conforme à la Venignidad de V.M., y al logro del fin, pero la misma Respectiba consideración deve tener el que establece en sus concesiones.

Que es uno de los servicios, que puede producir el amor a la patria mas grato, y Util el aumento de la población y de la Agricultura, siendo dos puntos tan principales de la felicidad del estado. No hay dominio sin subditos, ni pude haver subsistencia feliz sin la Agricultura. Parecerà que no siendo otros los Pobladores que los mismos que ya tiene la Provincia, nada se gana en el primer objeto, pero es criar, o por mejor decir, és Resucitar un Vecino ponerle en disposicion con el establecimiento que asegura, de ser util a la Republica, para quien estaba muerto con la indigencia, y el como causa los demas efectos, que contribuen al fin.

Que este empeño toma sobre si ferran con los hermanos Sangenis a costa de unos dispendios tan grandes, como la inmensa fabrica que intentan que conseguiràn algun dia copioso el fruto, pero tendràn entretanto sin uso un fondo considerable.

Que las mercedes que piden a V.M. no traen grabamen alguno al Herario, son distinciones en la maior parte, las considera vien empleadas, y es muy propio de V.M. honrrar a quien le sirve. La Nobleza que desea ferran para si, y sus descendientes, Recae en una familia de 500 años de establecimiento en un Pueblo, sin otro ejercicio que la labor de sus Campos, que acredita servicios particulares en algunos de los suios y de sus alianzas: Es una materia la mas vien dispuesta para que imprima el Real Sello esta gracia. El Grado de Theniente Coronel para Don Joseph de Sangenis se halla ya en la Carrera acreditando merito, y celo en las fabricas de Egui y las patentes de Subthenientes para un hijo del primero, y dos Sobrinos del segundo, es dar entrada en el agrado de V.M. a los herederos de los que hacen interes del beneficio publico, para que les obligue el Reconocimiento a imitar tan buen ejemplo.

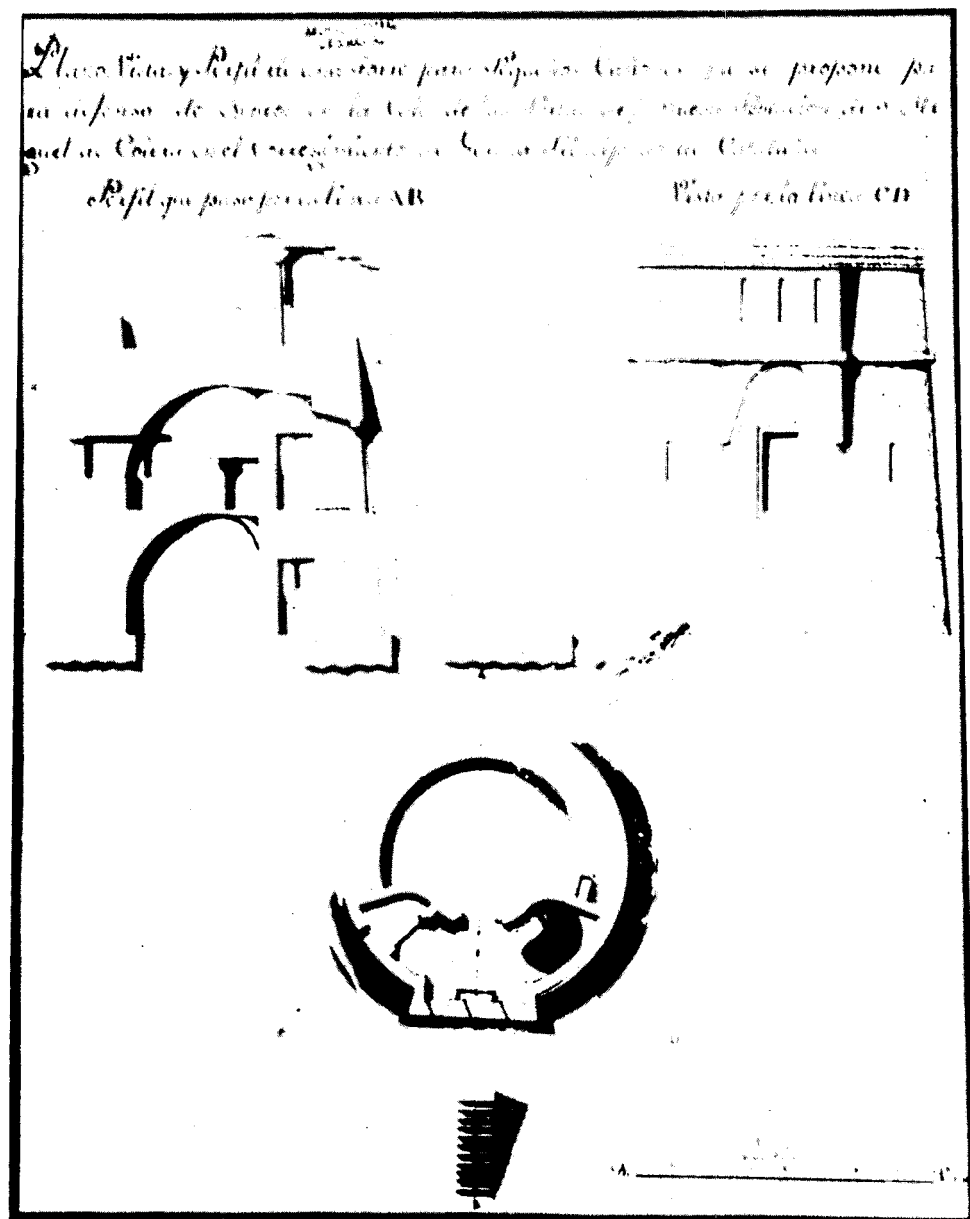
Que con motivo de estar el Theniente Coronel de Ingenieros Don Carlos Cabrer inmediato al Terreno por su destino a las obras de la Plaza de San Fernando podra atender con sus disposiciones, inteligencia y celo a la perfeccion del establecimiento en todas sus partes, para que se resguarde la dote del Pueblo, señalando el termino comunal, que les corresponda, para que se de a la Iglesia y habitacion del Parroco el terreno libre necesario, y para que salga arreglada la poblacion, que devera comprehender Casa suficiente para el Ayuntamiento, y en ella disposicion Respectiba à Carcel.

Que a los informes suios de los progresos, pedirà para los interesados las gracias, de manera que siendo estas cinco se berifique una à cada diez Casas hechas, sirviendo de fianza la misma Obra, y de estimulo, y satisfaccion a los proponentes para las ventajas del pensamiento, la distincion obtenida asi.

Que el Gobierno Civil, que ha de tener la población, si V.M. se digna permitirle, ha de abrazar los dos conceptos, con que precaviendose el ejercicio de la Real jurisdicción, se conserbe al dueño la que como tal puede legitimamente tocarle. Ha de quedar incluida en los que comprehende el Corregimiento de Geronà y a su Corregidor el uso de las facultades que previenen las Reales ordenes sobre este punto para los demás pueblos de su clase, sin quitar al dueño los nombramientos respectivos de oficios publicos, conforme lo tiene admitido el derecho y la costumbre.

El Intendente, del Principado de Cataluña combiene enteramente en los hechos que sienta el Capitan general con todas las advertencias y precauciones que propone y añade que los Proyectantes no previenen la necesidad de establecer puestos publicos para el gobierno, asistencia y abasto de la nueva poblacion, Casa para el Ayuntamiento, Meson y Carniceria y parece que ha de ser de su cargo el primer establecimiento y del comun el Pueblo los productos, que dieren con el tiempo las administraciones o arriendos del Meson, Carniceria, Taberna, Fleca y demas utilidades publicas, para que proveyendosele de estos emolumentos como propios, pueda ocurrir a las urgencias que tengan algun gasto y no sea preciso valerse desde luego, ni despues del medio pesado, y perjudicial de los repartimientos.

En 19 de maio de este año ocurrio al Consejo Isidro Ferran haciendo presente que seria muy necesario para aquel Pueblo una Iglesia para que los colonos puedan hoir Misa y administrarse los Santos Sacramentos sin que tengan de hir al lugar inmediato distante a lo menos legua y media, lo que causaria un transtorno y atraso considerable a el nuevo pueblo, asi en lo espiritual, como en lo temporal.

Planta i perfil d'una torre de petits canons proposada per a la defensa de la cala
 de les Portes, a la vila de St Miquel de Colera, contra els atacs dels moros l'any 1773.
 (Archivo de Simancas, Sección Guerra Moderna, legajo 3325).

Que Don Benito de Sangenis Cura Parroco del lugar de Blancafort, ofrece construir una Iglesia segun el plano y perfil que presenta como igualmente una Casa de Ayuntamiento con su Carcel, todo correspondiente a el numero de avitantes de la nueva poblacion, y tambien poner Campana en la Iglesia, Altar Ornamentos, Candelabros y demas cosas necesarias para decir Misa, zediendolo y renunciandolo todo perpetuamente, a beneficio de su Comun, de modo que Don Bentura de Sangenis empezará a construir todo lo expresado desde el instante en que V.M. fuere servido declarar que ejecutado todo en la forma que propone, se digne conceder dos plazas mas de oficiales a dos Sobrinos suyos Don Vicente y Don Antonio, hijos del Varon de Blancafort su hermano, dispensandoles del mismo modo la menor edad, empezando a contarse su antigüedad desde el dia en que V.M. se sirva conceder dichas dos gracias de oficiales. Y en atencion a haverse dado principio a este basto proyecto con 11 Casas, que se hallan construidas y avitadas como consta del Testimonio que presenta, bajo la confianza de que V.M. aprobaria este pensamiento como tan util al vien comun, y aumento de la Monarquia, a que se agrega la razon de las conocidas ventajas que se descubren en la formacion de las citadas Casas para custodia de los muchos materiales que en ellas se han recogiendo para la prosecucion de las demas que se han de construir. I para el seguro establecimiento de las familias dedicadas al trabajo de la Teja, Cal, Ladrillo, Madera y demas aprestos necesarios, y para estar inmediatos al cultibo de los nuevos plantíos y cosecha que se les prepara, por tanto concludo suplicando.

Que el Consejo, se sirviese conceder dede luego la exempcion de Tributos a los nuevos Colonos por los 10 primeros años, y la gracia de Noble a Isidro ferran para que con este estimulo de Onor continue por la parte que le toca, el fomento y progresos de esta grande empresa, y util poblacion.

El Consejo mandò se pasase con los antecedentes al fiscal quien en vista de todo dice.

Que de los Informes del Capitan general y del Intendente del Principado de Cataluña resulta comprobada la Utilidad que se seguirá de tener efecto la Población, que Isidro ferran con los dos Hermanos, Don Bentura y Don Joseph Sangenis, han ofrecido formar para 50 familias, pues se afirma por ellos que se hará Transitable un Terreno enteramente inculto, se aumentara el vecindario en el Principado en beneficio del exercito, Marina, Cultura y Comercio, y las utilidades de la Real Hacienda en el pago de Reales contribuciones y derechos de entrada, y consumo de los generos y frutos, ademas de poderse impedir con mas facilidad los fraudes que desde Bañuls introducen los contrabandistas.

Que tambien contestan el Capitan general e Intendente en el ningun perjuicio que puede causarse a tercero alguno, pero son de sentir que la nueva poblacion se forme de gente del Pais, en donde aseguran se hallaran hijos segundos y terceros que concurran a emplear sus legitimas en este buen establecimiento, quando han solicitado, y conseguido pasarse al de Sierra Morena, y conseguiran maiores ventajas en la nueva Poblacion.

Que igualmente combiene en que son proporcionadas las exmpciones y gracias pedidas por Isidro ferran y los dos hermanos Sangenis.

Que estas se reducen à que se conceda a los nuevos Colonos exempcion por diez años del Catastro y Tributo personal a Isidro ferran Privilegio de Noble para si y sus descendientes esto desde luego: a Don Joseph Sangenis Theniente antiguo de Artilleria el grado de Theniente Coronel, a Martin ferran, Don Ramon, Don Joseph, Don Vicente y Don Antonio Sangenis, Sobrinos de Don Bentura, las gracias o patentes de oficiales en los regimientos, a que V.M. se sirviese destinarlos, dispensandoles la menor edad en que se hallan de modo que les corra la antigüedad desde el dia de la gracia.

Que las obligaciones, en que se constituyen dicho Isidro ferran, y los dos hermanos Sangenis son el primero forman un Pueblo, que se nombre San Miguel de Colera en su terreno propio, avitado y poblado de 10 vecinos para que subcesivamente se estienda hasta quatrocientos o quinientos que seran necesarios para reducirlo a cultura y los otros dos ofrecen ceder todos los derechos que tengan a la expresada tierra inculta, poner quarenta familias entre españoles y Franceses y construirles Casas a su costa que cederan sin interes alguno à los nuevos vecinos por espacio de cinco años, cuio Pueblo dicen darán avitado de las cinquenta familias dentro del termino de 18 meses, contados desde el dia de la gracia y Don Bentura de Sangenis Cura Parroco del Lugar de Blancafort ofrece ultimamente construir una iglesia, Casa de Ayuntamiento y Carcel correspondiente conforme al Plan y perfil que ha presentado poniendo Campana Altar, Ornamentos, candelabros y demas necesario para decir Misa, cediendolo perpetuamente a beneficio del Comun de la nueva poblacion todo lo que empezará a construir desde el instante en que V.M. se dignare conceder a sus dos Sobrinos Don Vicente y Don Antonio las dos plazas de oficiales expresadas.

Que bajo de este supuesto y el de que no puede dudarse de las grandes utilidades y veneficios que resultarán de tener efecto la mencionada poblacion, no solo tiene por exorvitanes el fiscal las mercedes pedidas por Isidro ferran y los dos hermanos Sangenis, sino es que contempla justo que el Consejo recomendado a V.M. las dos familias para que

las reciba bajo su Real proteccion, como pidieron en su escrito de 4 de febrero de 69, le parece se podria hacer tambien a V.M. la consulta correspondiente para que desde luego se conceda y expida a favor de Isidro ferran la gracia o privilegio de Noble que solicita, respecto a haver hecho constar con Testimonio, que ha presentado que ya se hallan construidas y avitadas 11 casas y otras 24 principiadas, que a los avitadores de estas, que todos deveran ser Españoles, se les liberte de Tributos por 10 años, que principien a correr desde luego sucediendo lo mismo con los restantes, hasta los 50 para quienes deven hacer casas, entendiendose para con estos la exempcion desde los respectivos tiempos en que las vaian ocupando; que a Don Joseph Sangenis se conceda el grado de Theniente Coronel luego que berifique que hay otras diez casas pobladas que hasta completar el numero de las 50 se despache una de las tres plazas de oficiales que se piden para Martin ferran, Don Ramon y Don Joseph Sangenis, siempre que se berifique la formación y avitacion de cada diez casas, dispensandoles la menor edad y con la circunstancia de que le corra la antigüedad desde el dia de la expedicion de la Patente; que haciendo constar Don Ventura Sangenis la construccion de la Iglesia y su adorno se le conceda igual gracia a Don Vicente Sangenis y enteniendo hecha la Casa de Ayuntamiento con su carcel correspondiente, carniceria y meson, dispense la ultima a Don Antonio Sangenis.

Que el dominio directo y jurisdiccional del terreno, sus Diezmos y el derecho Parroquial, dice el Intendente pertenecen al Abad del Antiguo Monasterio de San Quirce de Colera, unido, unido hoy al de San Pedro de Besalu, quien espresa esta pronto a poner por providencia interina oratorio con Capellan en una de las Casas ya fabricadas cerca de la Cala de Portas para la asistencia de los nuevos Colonos hasta que haia Iglesia a que se estime Cura.

Que tambien dice el Intendente que el lugar que se forme combendra quede incluido en el Corregimiento de Girona en quanto al gobierno Civil que se establezca en el, previniendose los medios de que se ejercite la Jurisdiccion y se conserve al dueño la que le corresponde en el nombramiento de Baile y demas derechos jurisdiccionales, como lo ejercita en el lugar de San Quirce de Colera.

Que aunque se juzga preciso el establecimiento de lugar sagrado donde por haora que Don Ventura Sangenis fabrique la Iglesia que tiene ofrecida se pueda decir Misa para que los nuevos pobladores no tenga que hir a la Parroquia del citado lugar de San Quirce que dista cerca de tres horas de mal camino. Sin embargo entiende el fiscal que para que se sepa con mas claridad el derecho que el Abad puede tener, tanto a los Diezmos, como a la Jurisdiccion del citado Terreno, sera combeniente se le haga saver, que haga constar en la Real Audiencia la pertenencia de uno y otro para que esta informe en su vista lo que se la ofrezca y parezca oyendo instructivamente, al fiscal y al Reverendo obispo de Girona, y que en el interin se nombre por el Corregidor de Girona persona que ejerza la Jurisdiccion a nombre de V.M. y otra que recoja con intervencion del Abad, los Diezmos y Primicias que produzcan las Tierras, que los nuevos Colonos han cultibado y fueren beneficiando, para que pagandose al Capellan que en el dia ponga el Abad como dice el Intendente ha ofrecido lo que corresponda se entreguen despues los restantes a quien pertenezcan y se puedan tambien señalar al Cura que se nombre lo que sea vastante para su congrua substentacion y para gastos de la Iglesia.

El Consejo Señor ha visto este expediente con la detenida reflexion, que pide un negocio, en que tanto se interesa el estado, y ha hecho el mas atento examen de las particulares circunstancias de este pensamiento que contestan uniformemente el Capitan general y el Intendente del Principado de Cataluña, y vien meditado el asunto ha acordado hacerlo presente a V.M. siendo de dictamen. Que es muy util y combeniente la proposicion de Isidro ferran en todas sus partes y de consiguiente V.M. dignarse aceptarla con la obligacion de dar formado el Pueblo, que se denominará San Miguel de Colera, en el sitio en que lo han empezado, dando edificadas y pobladas cinquenta Casas dentro de diez y ocho meses, contados desde la fecha de esta gracia, y que luego al punto empieze Don Bentura Sangenis a edificar la Iglesia, Casas de Ayuntamiento, Carcel y Meson, dando hornamentada la Iglesia en la forma que propone y dejandolo todo a beneficio del Pueblo para siempre, previniendo que los vecinos pobladores han de ser todos naturales de estos Reinos, a los quales se les conceda la gracia de exencion de Tributos por diez años, contados desde luego, para los que ya se hallen establecidos, y para los restantes desde que esten edificadas las Casas y segun las vaian ocupando cada uno. Que V.M. reciba bajo de su Real Proteccion las familias de Isidro ferran y de los citados Sangenis, concediendo desde a hora a ferran la gracia de Nobleza para si y sus descendientes, respecto de que han hecho constar que tiene ya construidas a su costa y avitadas once Casas y otras veinte y cuatro empezadas, y al Theniente Don Joseph Sangenis el grado de Theniente Coronel en su cuerpo de Artilleria luego que berifique haver fabricado otras diez casas, y que se hallan pobladas, que hasta completar el numero de las cinquenta Casas, se despache una de las tres plazas de oficiales

que se piden para Martin ferran, Don Ramon y Don Joseph Sangenis, siempre que se haga constar la formacion y avitacion de cada diez Casas dispensandoles la menor hedad, y con la circunstancia de que les corra la antigüedad desde el dia de la expedicion de sus respectibas patentes, y que constando que Don Bentura Sangenis ha concluido la Iglesia, que ofrece fabricar, y su adorno, conceder una patente de oficial a Don Vicente Sangenis, y en teniendo hechas las Casas de Ayuntamiento, Carcel correspondiente, Carniceria, Meson, dispensar la ultima gracia de oficial a Don Antonio Sangenis.

Y sin embargo de lo que informa el Intendente acerca de pertenecer el dominio directo y jurisdiccional con los Diezmos al Abad de San Quirce, para proceder a declarar sobre estos particulares con la instruccion y conocimiento, correspondiente, estima el Consejo, preciso, que V.M. se sirva mandar, que se haga saver al Abad que presente en la Audencia de Cataluña los Titulos de pertenencia que tubiere de uno y otro para que esta informe en su vista al consejo lo que se le ofreciere y pareciere, oyendo instructivamente, al fiscal, y al Reverendo Obispo de Gerona y que en el interin el Corregidor de esta Ciudad nombre persona que ejerza la Jurisdiccion a nombre V.M. en la nueva Poblacion y su termino y otra que con intervencion del Abad de Sant Quirce recoja los Diezmos y Primicias que produzcan las tierras, que los nuevos Colonos han cultivado y fueren beneficiando para que de ellos se pague al Capellan que en el dia ponga el Adab para que en la Capilla Provisional que se forme diga misa y administre el pasto espiritual a los pobladores, como lo ha ofrecido segun asegura el Intendente y lo restante se entregue despues a quien pertenezca y se pueda señalar al Cura que despues se nombre lo que sea bastante para su congrua sustentacion y para gastos de Iglesia y su fabrica.

Sobre todo resolvera V.M. lo que sea mas de su Real Servicio: Madrid y Julio 4 del 1770».

NOTES

- (1) La bibliografia sobre el poble de Sant Miquel de Colera és molt escassa. Com a obres generals podem esmentar: Madoz, Pascual «Diccionario Geográfico Histórico». Botet i Sisó, «La provincia de Gerona». Per a un resum actual Badia i Homs, Joan «L'arquitectura medieval de l'Empordà». Referent al monestir de Sant Quirze són insubstituïbles les «Noticias Históricas del Condado de Besalú» de Monsalvatje.
- (2) Sevillano Colom, Francisco «Inventario de pergaminos medievales de Monasterios Gerundenses». Madrid 1953.
- (3) La referència completa és: Archivo Histórico Nacional, Consejo de Aragón, legajo 6859, núm. 19.
- (4) Monsalvatje, ob. cit. vol. VI.
- (5) Revista de Gerona, Vol. XV, any 1891, pàg. 306 i 335.
- (6) Monsalvatje, ob. cit. vol VIII.
- (7) Citarem aquest document com el paper del 1771. Per a les transcripcions del mateix hem emprat la font de la referència 5.
- (8) Monsalvatje, ob. cit. vol. VIII, pàg. 186.
- (9) Monsalvatje, ob. cit. vol. VIII, pàg. 90.
- (10) Monsalvatje, ob. cit. vol. VIII, pàg. 188.
- (11) Monsalvatje, ob. cit. vol. VIII, pàg. XXVIII (Addició).
- (12) Monsalvatje, ob. cit. vol. VIII, pàg. II (Addició).
- (13) Monsalvatje, ob. cit. vol. VIII, pàg. XI (Addició).
- (14) Monsalvatje, ob. cit. vol. VIII, pàg. XXII (Addició).
- (15) Badia, ob. cit.
- (16) Monsalvatje, ob. cit. vol. XII, pàg. 305.
- (17) Monsalvatje, ob. cit. vol. XII, pàg. 400.
- (18) Golobardes Vila, Miquel «Els Remences» Edicions de la Biblioteca del Palau de Peralada (1973).
- (19) Monsalvatje, ob. cit. vol VIII, pàg. XXV (Addició).
- (20) Monsalvatje, ob. cit. vol VIII, pàg. 87.
- (21) Monsalvatje, ob. cit. vol VIII, pàg. 88.
- (22) Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). Reial Audiència.
- (23) Totes les transcripcions d'aquest capítol són de la ref. 5.
- (24) D'una al·legació jurídica conservada a la Biblioteca del palau de Peralada.
- (25) ACA. Reial Audiència.
- (26) Matas, Josep «Els estanys eixuts». Quaderns de la Revista de Girona, 7, (1986).
- (27) Veure per exemple el volum VIII de la «Historia de España» dirigida per Manuel Tuñón de Lara, Ed. Labor (1980).
- (28) Marqués de Lozoya, «Historia de España», Ed. Salvat.
- (29) Per més detalls sobre aquestes institucions cal veure Mercader, Josep «Felip V i Catalunya», Ed. 62 (1968).
- (30) «Los ingenieros militares en España siglo XVIII». Obra col·lectiva Publicacions de la Universitat de Barcelona, (1983).
- (31) Document del plec de la ref. 3. És curiosa l'equivocació en el nom dels germans Sangenis.
- (32) Document del plec de la ref. 3
- (33) ACA. Reial Audiència.
- (34) ACA. Reial Audiència.
- (35) Vilar, Pierre «Catalunya dins l'Espanya Moderna». Ed. 62. (1964).
- (36) Enciclopedia Espasa.
- (37) ACA. Reial Audiència.
- (38) ACA. Reial Audiència.
- (39) ACA. Reial Audiència.
- (40) ACA. Reial Audiència.
- (41) L'hem consultada a la Biblioteca del Palau de Peralada.
- (42) Capel, Horacio «Geografía y matemática en la España del siglo XVIII». Oikos Tau (1982).
- (43) Ponz, Antonio «Viaje de España». Tomo XIV, Madrid (1788).
- (44) Zamora, Francisco «Diario de los Viajes hechos en Cataluña». Ed. Curial (1973).
- (45) El cens del comte de Floridablanca. Edició a cura de Josep Iglésies. Fundació Vives Casajuana, (1970).